

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Министерство на финансите

ISSN 2367-5012

2023

ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ

годишен обзор

ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ

годишен обзор / 2023 г.

Информацията в това издание може да се ползва без специално разрешение, но с изричното позоваване на източника.
Публикуваните оценки и коментари не следва да се считат за препоръка за вземане на определени инвестиционни решения.

ISSN 2367-5012

© Министерство на финансите, 2024 г.
Дирекция "Европейски въпроси и политики"

София 1000, ул. "Г. С. Раковски" 102
<http://www.minfin.bg/bg/page/873>
e-mail: secretary.evp@minfin.bg

СЪДЪРЖАНИЕ

Резюме.....	5
Външна среда	7
Основни търговски партньори	7
Международни цени	9
Лихвени проценти и ВК.....	10
БВП – крайно използване	11
Потребление	11
Инвестиции	13
Нетен износ.....	14
БВП – предлагане.....	17
Промисленост.....	17
Услуги.....	18
Строителство	19
Пазар на труда и заплати.....	22
Пазар на труда	22
Заплати	31
Инфлация.....	36
Външна позиция и конкурентоспособност	43
Текуща сметка и конкурентост на износа	43
Финансови потоци и задлъжнялост.....	46
Банков сектор	49
Динамика на кредитите и депозити на нефинансовите предприятия по икономически сектори.....	52
Фискален сектор	54

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

АЗ	Агенция по заетостта
БВД	Брутен външен дълг
БВП	Брутен вътрешен продукт
БДС	Брутна добавена стойност
БНБ	Българска народна банка
ЕК	Европейска комисия
ЕС	Европейски съюз
ЕСС	Европейска система от сметки
ЕЦБ	Европейска централна банка
ЗПФ	Закон за публичните финанси
КФП	Консолидирана фискална програма
МИП	Международна инвестиционна позиция
МФ	Министерство на финансите
НЗОК	Национална здравноосигурителна каса
НОИ	Национален осигурителен институт
НРС	Наблюдение на работната сила
НСИ	Национален статистически институт
НФП	Нефинансово предприятие
ОП	Оперативна програма
пр.п.	процентен пункт
ПЧИ	Преки чуждестранни инвестиции
РЕВК	Реален ефективен валутен курс
РТЕП	Разходи за труд на единица продукция
СБ	Световна банка
СНС	Система за национални сметки
ХИПЦ	Хармонизиран индекс на потребителските цени

РЕЗЮМЕ

През 2023 г. растежът на световната икономика се забави. Повишението на лихвените проценти през последните две години влоши условията на финансиране и ограничи инвестиционната дейност на фирмите в глобален план. Натрупаните през предходните години запаси бяха ограничаващ фактор пред развитието на международната търговия през 2023 г. Външната среда продължи да бъде несигурна, характеризираща се със сериозно геополитическо напрежение и активни военни конфликти. Забавянето на икономическата активност беше по-силно изразено в ЕС в сравнение с другите развити държави. Влошаването на международната икономическа среда повлия отрицателно на индикатора за външното търсене на България.

Международните цени на суровините намаляха през 2023 г., след отбелязаните рекордни нива през предходната година. Стабилизирането на енергийния пазар в ЕС доведе до спад на търговията с електроенергия, по-ниски цени на енергийните суровини и запазване на по-високи нива на енергиен резерв. В международен план натискът върху цените на производител беше ограничен, поради облекчаването на веригите за доставки.

През 2023 г. икономическият растеж на България беше 1.8%, значително под реализирания от 3.9% през 2022 г. Забавянето на нарастването на брутния вътрешен продукт в реално изражение се дължеше отрицателно изменение на запасите и спад на частните инвестиции в основен капитал. Положителен принос към растежа през 2023 г. имаха потреблението на домакинствата, публичните инвестиции и нетния износ. Намалението на запасите и износа доведоха до силен спад във вноса, който в реално изражение беше по-голям от този на износа, поради което нетният износ имаше значителен положителен принос за растежа на БВП.

Пазарът на труда в България имаше положително развитие и регистрира сравнително висок ръст на заетостта от 1% през 2023 г. В същото време, високото търсене на труд все по-трудно среща съответстващо като квалификация и образование предлагане и пазарът на труд все повече може да бъде характеризирани като затегнат. Броят на безработните в страната преустанови дългосрочната тенденция на намаление, наблюдавана от 2013 г. и средногодишното ниво на безработица отбеляза минимално увеличение през 2023 г.

Номиналният растеж на компенсацията на един нает се забави през 2023 г. до 13.3%, но в исторически план остана висок. През последните две години, работодателите компенсираха наетите с номинално нарастване на заплащането над темповете на инфлация в страната, която беше исторически висока през 2022 г. Нарастването на доходите от труд през 2023 г. беше повлияно и от увеличението на минималната работна заплата.

Годишният темп на инфлацията продължи да се забавя и през цялата 2023 г., което се дължеше на намаление на международните цени на суровините, както и на базов ефект. Базисната инфлация обаче все още остава на сравнително високо ниво от историческа гледна точка. За това развитие допринасят ефектите от повишението на разходите за труд в икономиката, както и ръста на платежоспособното търсене.

България запази устойчива външна позиция на фона на влошената икономическа активност и нестабилната външна среда. Салдото по текущата сметка се подобри, а относително малкият дефицит не представлява риск за устойчивостта. Износът на стоки остана конку-

рентоспособен, с нарастващи търговски дялове на страната в световната търговия. Финансовата позиция на страната също остана устойчива, с продължаващо подобрене на Международната инвестиционна позиция и понижение на външната задлъжнялост спрямо БВП.

През 2023 г. българската банкова система се развиваше в условията на стабилно вътрешно търсене, продължаваща висока ликвидност и конкуренция, което заедно с високия ръст на доходите обуслови повишената кредитна активност на банките. Годината премина под знака на силно търсене на банково финансиране от страна на частния сектор и най-вече на домакинствата. Общо натрупаният размер на кредита за домакинствата ускори растежа си спрямо 2022 г., докато при нефинансовите предприятия растежът на кредита се забави през 2023 г.

През 2023 г. бюджетният дефицит на начислена основа се сви до 1.9% от БВП. Натискът върху разходната част на бюджета намаля поради по-малкото изплатени компенсации на бизнеса в резултат от намалелите цени на електроенергията. Продължиха политиките за подкрепа на доходите, което подкрепи нарастването на потреблението и БВП през годината. Реализираните капиталови плащания и трансфери надвишиха плана за годината, което бе свързано с приключването на проектите за програмния период 2014–2020 г. Публичните инвестиции нараснаха за пръв път от 2019 г. насам. ■

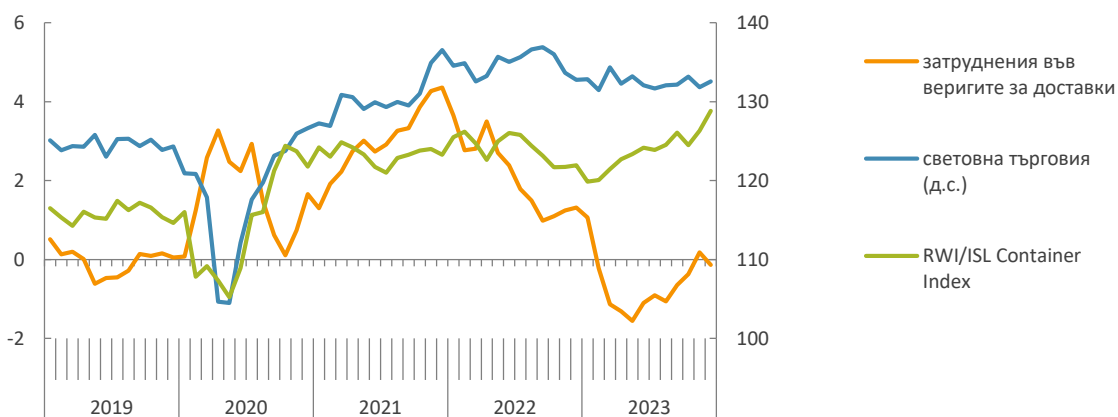
ВЪНШНА СРЕДА

ОСНОВНИ ТЪРГОВСКИ ПАРТНЬОРИ

През 2023 г. се наблюдаваше забавяне на икономическия растеж в глобален план под влияние на рестриктивната парична политика на водещите централни банки и ограничаване на фискалните стимули в много региони, в среда на сериозно геополитическо напрежение и активни военни конфликти. В общ план, потреблението на домакинствата остана относително стабилно, въпреки спада в реалния доход. Затегнатите пазари на труд в много страни доведоха до достатъчно силно нарастване на заетостта през годината и коефициентите на безработица останаха на исторически ниски нива, подкрепяйки разходите на домакинствата. Покачването на лихвените проценти през 2022 и началото на 2023 г. се отразиха по-директно на фирмите, влошавайки условия на финансиране и ограничавайки инвестиционната им активност. Тенденцията на намаляване на натрупаните през предходните години запаси и наблюдаваното увеличение на дела на услугите в потреблението се отрази в понижаване на международната търговия. Съответно, докато растежът на световната икономика се понижи до 3.1%, спрямо 3.4% през 2022 г., забавянето в глобалната търговия бе по-значително. Темпът на растеж достигна едва 1% през 2023 г., спрямо 5.3% през 2022 г.

Забавянето на икономическата активност се прояви особено ясно в ЕС, докато икономиките на САЩ и на по-големите развиващи се държави се оказаха по-устойчиви от очакваното. Силното потребление на домакинствата и експанзионистичната фискална политика в САЩ подкрепиха растежа през 2023 г. В Турция растежът на БВП се забави, повлиян от вътрешното търсене, при запазване на съществено висока инфлация. В Китай, след отварянето на икономиката в началото на 2023 г., темпът на икономически растеж бе умерен, повлиян от проблеми на имотния пазар от една страна и от експанзионистичните парична и фискална политика, от друга. В ЕС бе отчетено по-съществено влошаване на икономическата активност, в резултат от намалената покупателна способност на домакинствата и ограничено външно търсене. Растежът на БВП бе 0.4%, като в най-голямата икономика, Германия, бе отчетен спад (-0.3%).

Граф. 1: Затруднения във веригите за доставки*, превоз на товари с контейнери** и динамика на световната търговия***

* Global Supply Chain Pressure Index; стандартно отклонение спрямо средни стойности; положително отклонение съответства на увеличение на затрудненията в световните вериги на доставки

** RWI/ISL Container Index, 2015=100, сезонно изгладени данни, коригирани за броя работни дни.

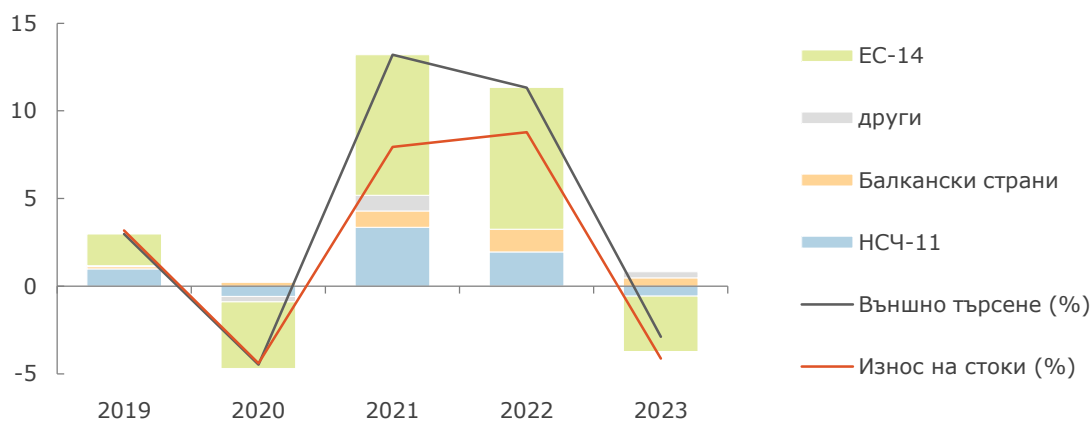
*** CPB World Trade Monitor, 2010=100

Източник: ФЕД Ню Йорк, CPB, ISL

Стабилизирането на енергийния пазар в ЕС се отрази в спад на търговията с електроенергия и енергийни суровини. С понижението на промишленото производство, по-благоприятните климатични условия и оптимизирането на потреблението, търсенето на електроенергия¹ намалая с 3.4% спрямо 2022 г. и с 6.4% спрямо 2021 г., когато започна енергийната криза в Европа. След като през 2022 г. изкопаемите горива компенсиряха по-ниското производство на електроенергия от вода (поради засушаванията) и на ядрена електроенергия (поради спирания във френските атомни електроцентрали), възстановяване на хидро- и атомното електропроизводство през 2023 г., също се отрази в по-ниско търсене на изкопаеми горива. Низходящи бяха тенденциите в добива и производството на електроенергия от въглища и от природен газ. Производството на изкопаеми горива спадна с общо 19%, като за първи път те представляваха по-малко от една трета от енергийния микс в ЕС. Пониженото потребление на енергия се отрази и в по-ниски цени на енергийните суровини, и запазване на по-високи нива на енергиен резерв.

Облекчаването на веригите за доставки продължи през годината, което позволи на фирмите да намалят незавършеното производство и ограничи натиска върху цените на производител от недостига на суровини. По-сериозни шокове представляваха засушаването на Панамския канал и конфликтът в Червено море. В резултат от тежката суша, от месец октомври бяха наложени ограничения за преминаването на кораби през провлака между Централна и Южна Америка, което забави морската търговия в световен мащаб, но преките ефекти върху Европа бяха ограничени. Нападенията на товарни кораби в Червено море, които започнаха в края на 2023 г., изместиха пътищата за доставка от Суецкия канал (най-кратката морска връзка между Азия и Европа) покрай бреговете на Африка през н. Добра Надежда. Удължаване на търговските пътища доведе до влошаване на индекса за веригите на доставка в края на предходната година, но значителна част от ефектите върху търговията се проявиха в началото на 2024 г.

Граф. 2: Приноси към изменението на външното търсене (пр.п.) и динамика на износа (%)*

* ЕС-14: Австрия, Белгия, Германия, Гърция, Дания, Ирландия, Испания, Италия, Люксембург, Нидерландия, Португалия, Франция, Финландия, Швеция; НСЧ-11: Естония, Кипър, Латвия, Литва, Малта, Полша, Словакия, Словения, Унгария, Чехия, Хърватия; Балкански страни: Република Северна Македония, Сърбия, Турция.

Източник: Евростат, Бюро за анализи на САЩ, ОИСР, РОССТАТ, собствени изчисления

¹ Параграфът е съставен по данни от European Electricity Review 2024, EMBER, <https://ember-climate.org/>

Изменението на индикатора за външно търсене² представя нагледно влошаването на външната среда през 2023 г. Износът на стоки на България се понижи в съответствие със спада на външното търсене. Влошаване в индикатора бе отчетено във всички групи страни в Европа. Приносът на държавите от ЕС беше отрицателен, с по-съществена роля на старите страни членки. По-ясно бе изразен спадът на търсенето при Германия и Италия, при които бе отчетено и по-голямо понижение на вноса. Сред страните, присъединили се към ЕС след 2004 г., основен отрицателен принос за външното търсене имаше Румъния. Споменатите страни са с най-голям дял в износа на България към Общността и бяха водещи в годините на възходяща търговска динамика. Съответно, при влошаване на икономическата активност, те предопределиха в голяма степен и спада на износа на България към ЕС. Страните от Балканския полуостров запазиха положителен макар и по-малък принос спрямо 2022 г. Търсенето бе най-вече от Турция. Индикаторът за останалите държави бе леко положителен – нарастване в търсенето от Китай (отразено и в двуцифрен номинален растеж на износа), неутрален принос на САЩ и Русия (и почти непроменен номинален износ).

Международни цени

Цените на суровините отчетоха спадове през 2023 г., след отбелязаните рекордни нива през предходната година. Индексът на международните цени на суровините, публикуван от Световната банка, се понижи с 24.2% спрямо година по-рано, след като достигна исторически най-високата си стойност през юни 2022 г. Подобна стойност бе отчетена през юли 2008 г. Така повишенията след началото на войната в Украйна бяха до известна степен компенсирани по линия на комбинация от фактори, сред които бяха забавянето на глобалната икономическа активност, по-топлото време през зимния сезон и пренасочване на търговията на ключови стоки от Русия и Украйна. Въпреки това цените на всички основни групи стоки останаха над средните си нива за периода 2015-19 г. Военният конфликт в Близкия изток, който започна в началото на четвъртото тримесечие, повиши цените и волатилността на пазарите най-вече по отношение на петрола и природния газ, докато при останалите суровини влиянието му бе по-ограничено.

Табл. 1: Международни цени и ценови индекси на суровини, в щатски долари

	Индекс на цените (2010=100)			Средногодишно изменение (в %)		Изменение към декември (на год. база, в %)	
	2015-19	2022	2023	2022	2023	2022	2023
Петрол, сорт Брент (щ.д./б.)		99.8	82.6	41.7	-17.2	8.9	-3.8
Индекс на междунар. цени (СБ)	75.2	142.5	108.0	41.3	-24.2	9.6	-18.2
Енергийни суровини	71.8	152.6	106.9	60.0	-29.9	16.5	-23.9
Неенергийни суровини	82.3	122.1	110.1	9.0	-9.8	-5.3	-4.7
Селскостопански суровини	86.4	119.3	110.7	10.7	-7.2	-1.9	-1.7
Напитки	84.7	106.3	107.8	13.7	1.4	-10.0	24.7
Храни	89.1	138.1	125.4	14.2	-9.2	1.7	-7.4
Суровини	80.5	80.3	76.5	-3.2	-4.7	-10.3	4.8
Торове	82.9	235.7	153.5	54.8	-34.9	-23.4	-36.0
Метали	73.8	115.0	104.0	-1.2	-9.6	-7.8	-4.9
Благородни метали	97.7	136.8	147.3	-2.4	7.7	1.0	10.8

Източник: СБ, собствени изчисления

² Индикаторът за външно търсене е изчислен като претеглена средно-аритметична стойност между реалните растежи на вноса на стоки в основните търговски партньори на България и дела на тези страни в българския износ. Индикаторът покрива малко над 80% от износа на страната, като обхваща всички държави от ЕС и около 50% от износа към трети страни.

Енергийните суровини отчетоха поевтиняване с почти 30% за годината. Цената на петрола сорт Брент се понижи от 99.8 щ.д./барел средно за 2022 г. до 82.6 долара през 2023 г., като почти през цялата година следваше низходяща динамика. Влияние за това оказаха опасенията за забавяне на световната икономика във връзка със затягането на паричната политика от страна на водещите централни банки. Като фактор за ограничаване на поевтиняването на суровината бе решението на ОПЕК+ от април 2023 г. за допълнително намаление на производството, както и повишаването на геополитическото напрежение в Близкия изток в началото на октомври 2023 г. Цените на природния газ за Европа също следваха тенденция на понижение през първите три тримесечия под влияние на нормализирането на доставките и високите нива на запаси след по-топлия зимен сезон. През четвъртото тримесечие обаче военният конфликт между Израел и „Хамас“ доведе до поскъпване на суровината. То бе по-голямо в сравнение с това при петрола предвид ролята на Израел на износител на втечен природен газ.

Поевтиняването на **неенергийните суровини** бе средно 9.8% за годината. Влияние за ценовата динамика в групата имаха най-вече очакванията за забавяне на световната икономическа активност. Ефект за динамиката по месеци на годишна база се прояви и по линия на високата база от рязкото поскъпване на суровините след избухването на войната в Украйна през 2022 г. Принос за поевтиняването в тази подгрупа имаха най-вече храните и металите, предвид високото им тегло в индекса. Торовете също поевтиняха след съответния спад на енергийните цени и най-вече тези на природния газ, който е ключова суровина за производството им. Единствено при напитките имаше отчетено минимално поскъпване средно за годината. То се дължеше най-вече на скок при цените на какаото заради лоши климатични условия и повишено търсене.

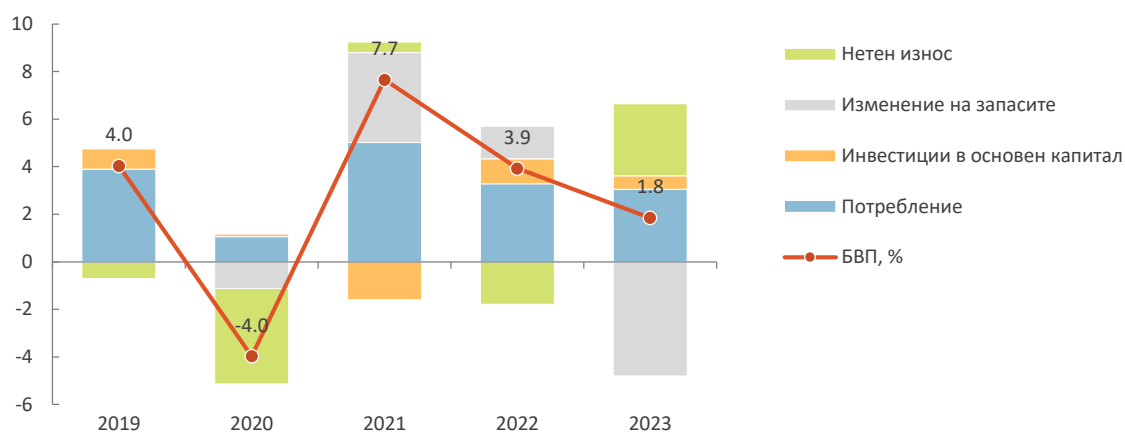
Лихвени проценти и ВК

Единната европейска валута (и респективно българският лев) поскъпна слабо спрямо щатския долар през 2023 г. – съответно с 2.7% средногодишно и с 3.6% в края на периода спрямо края на предходната година. Валутният курс долар/евро се повишаваше през първата половина на годината и достигна своя максимум в средата на юли. Възходящият лихвен цикъл на Европейската централна банка догонваше този на Федералния резерв на САЩ, след като започна по-късно през 2022 г. Общо за първите шест месеца на 2023 г. ЕЦБ повиши референтните лихвени проценти с 1.5 пр.п. срещу повишение от 0.75 пр. п. от страна на Фед. През третото тримесечие щатският долар възвърна изгубеното до момента от началото на годината, след силни данни за американската икономика и краткосрочни очаквания за евентуално ново лихвено повишение. През този период се случиха и последните лихвени повишения за този лихвен цикъл – през юли от страна на Фед и през септември от страна на ЕЦБ. Еврото отново спечели позиции през последното тримесечие на 2023 г. Това се случи в най-голяма степен през декември, когато председателят на Фед направи изказване, сочещо начало на разхлабване на паричната политика в САЩ през 2024 г. ■

БВП – КРАЙНО ИЗПОЛЗВАНЕ

През 2023 г. брутният вътрешен продукт (БВП) на България нарасна в реално изражение с 1.8% като с основен принос за растежа бе потреблението на домакинствата. Нарастването на икономиката бе по-ниско спрямо 2022 г. поради отрицателното изменение на запасите и по-слабо нарастване на инвестициите в основен капитал поради спад в частните инвестиции, докато публичните отбелязаха значителен растеж. Намалението на запасите и износа доведоха до силен спад във вноса и в резултат за годината бе регистриран положителен нетен износ.

Граф. 3: Приноси към реалния растеж на БВП (пр.п.)

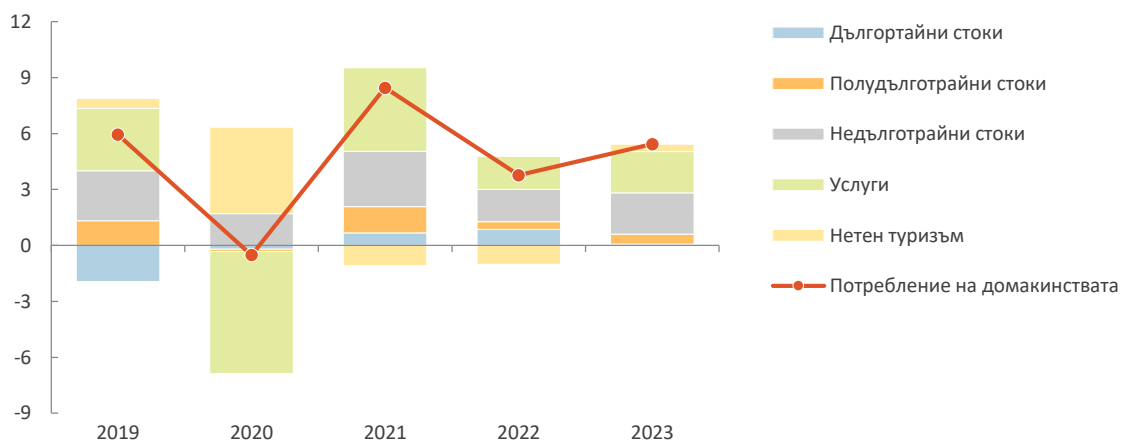

Източник: НСИ, собствени изчисления

ПОТРЕБЛЕНИЕ

Растежът на потреблението на домакинствата се ускори спрямо 2022 г. до 5.4% подкрепен от нарастването на разполагаемия доход. Бе отчетено увеличено потребление на недълготрайни стоки и услуги.

Граф. 4: Приноси към реалния растеж на потреблението на домакинствата (пр.п.)*

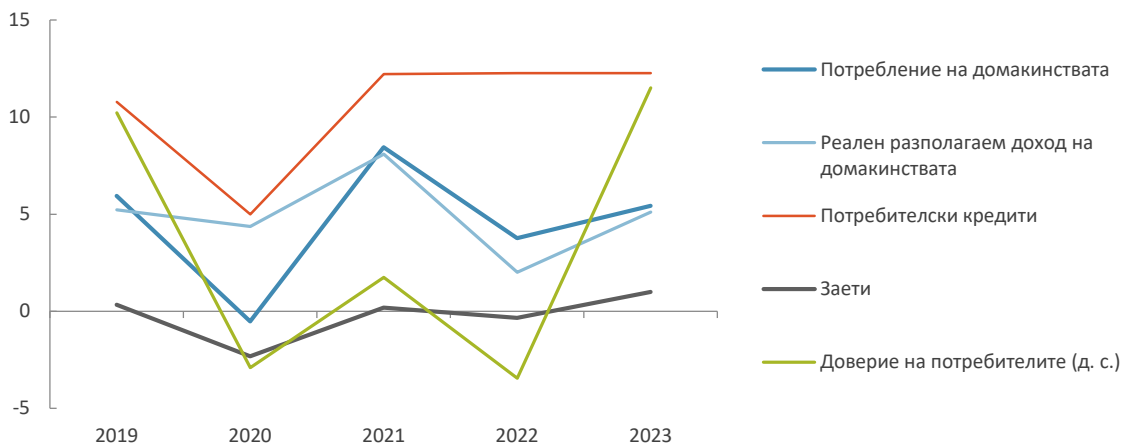

* Нетният туризъм представлява разликата между разходи на резиденти в чужбина и на нерезиденти в страната

Източник: Евростат

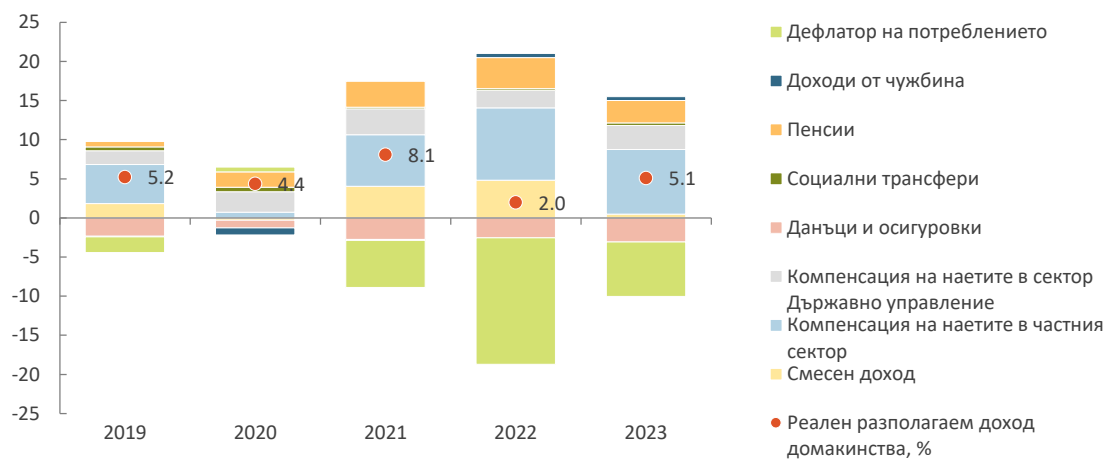
Факторите, които допринесоха за по-висок растеж на потреблението на домакинствата, бяха подобрението на потребителското доверие, увеличение на заетостта, стабилно нарастване на потребителските кредити и доходите. Реалният растеж на разполагаемия доход на домакинствата³ се ускори до 5.1% поради намаление на инфлационния натиск. Компенсацията на наетите продължи да нараства със стабилен темп от 14.9% и бе с основен принос за растежа на разполагаемия доход. Следващи по принос бяха пенсиите, но техният растеж бе малко по-слаб спрямо отчетения през 2022 г.

Граф. 5: Фактори, оказващи влияние върху потреблението на домакинствата (изменение в %)

Източник: НСИ, БНБ, собствени изчисления

Граф. 6: Приноси към реалния растеж на разполагаемия доход на домакинствата (пр.п.)

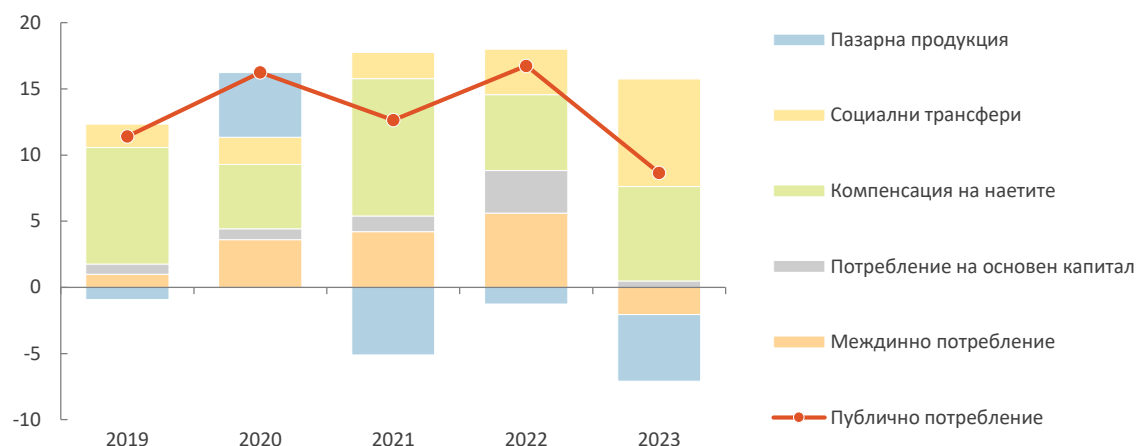
Източник: НСИ, БНБ, МФ, собствени изчисления

Приносът на публичното потребление за растежа на БВП през годината бе отрицателен. Разходите на правителството за потребление нараснаха с 8.7% в номинално изражение и спаднаха с 0.4% в реално, като приносът им за растежа на икономиката бе -0.1 пр.п., при 1 пр.п. през 2022 г. С най-голям принос за растежа бяха социалните трансфери, предоставени от пазарни производители, които обхващат основно разходите за здравеопазване,

³ Разполагаемият доход на домакинствата представлява сума от компенсация на наетите, смесен доход, получени трансфери (пенси, помощи, доход от чужбина), като са извадени текущите данъци върху дохода и имуществото и платените осигурителни вноски.

следвани от компенсацията на наетите. Спад бе отчетен при междинното потребление, основната част от което е издръжката.

Граф. 7: Приноси към номиналния растеж на публичното потребление (пр.п)

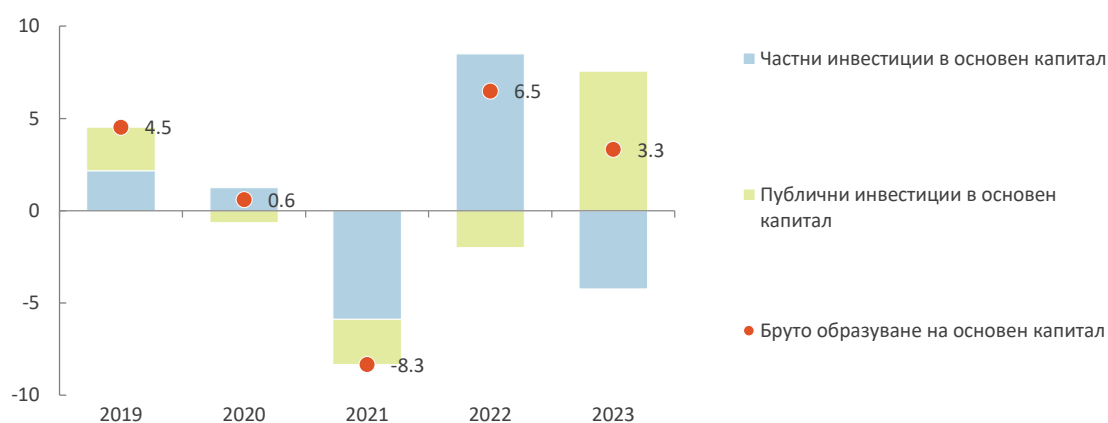
Източник: НСИ, Собствени изчисления ИАП

ИНВЕСТИЦИИ

Растежът на инвестициите в основен капитал се забави до 3.3% и бе движен изцяло от публичните инвестиции. По вид на активите с принос за нарастването бяха инвестициите в машини и оборудване докато при тези в строителство бе отчетен спад.

Публичните инвестиции се повишиха за пръв път от 2019 г. насам. Публичните капиталови разходи на сектор *държавно управление* отбелязаха растеж от 56% в реално изражение като бе отчетено нарастване както на капиталовите разходи по националния бюджет така и на тези финансирани с европейски средства.

Граф. 8: Приноси към реалния растеж на бруто образуване на основен капитал (пр.п.)

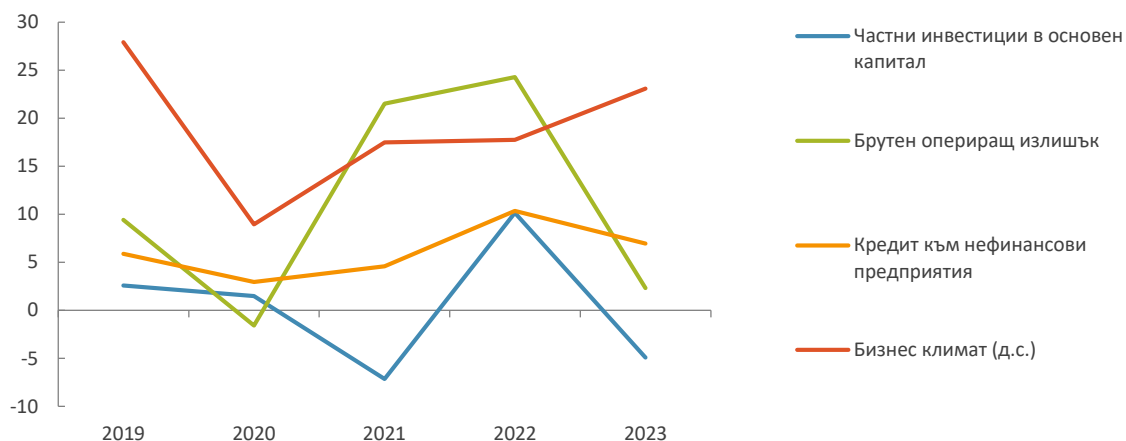

Източник: НСИ, собствени изчисления

Спадът в производството и по-слабото нарастване на печалбите и кредитите към нефинансови предприятия предопределиха намалението на частната инвестиционна активност. Частните инвестиции в основен капитал спаднаха с 4.9%, въпреки че през годината бе отчетено подобрение на бизнес климата, а натоварването на мощностите беше на нива близки до тези през 2022 г. В същото време бе отчетен спад на производството и износа, което най-вероятно е довело до отлагане на инвестиционни планове. По отношение на

финансирането също бе отчетено забавяне в растежа. След съществено нарастване през предходните две години, печалбите на предприятията, измерени чрез брутни опериращ излишък забавиха растежа си до 2.3%. При кредитите за нефинансови предприятия забавянето бе до 6.9% на годишна база при 10.4% в края на 2022 г.

Граф. 9: Фактори оказващи влияние върху инвестициите (%)

Източник: НСИ, БНБ, собствени изчисления

Изменението на запасите имаше съществен отрицателен принос за растежа на БВП. След наблюдаваното натрупване на запаси през предходните две години, през 2023 г. тенденцията се обърна. Натрупаните запаси бяха оползотворени, а инвестирането в нови бе по-слабо поради ниското външно търсене. Изменението на запасите допринесе с -4.8 пр.п. за растежа на БВП. Делът на запасите в БВП спадна до 1.5%, което е близко до нивото от 2020 г.

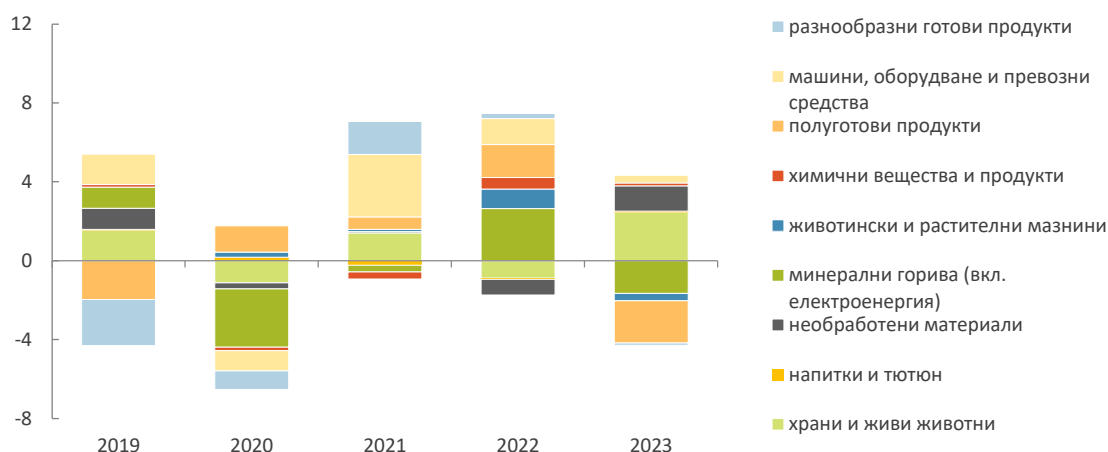
НЕТЕН ИЗНОС

Външната търговия имаше положителен принос за растежа на БВП през 2023 г. Износът се понижи с 1.9% в реално изражение, но спадът му бе по-слаб от темпа на намаление на вноса (-6.3%). И в България, както в много други икономики, отрицателната обща динамика бе предопределена от търговията със стоки (спад от 4.1% при износа и 7.1% при вноса), докато търговията с услуги продължи да нараства (с 6.8 и 0.1%, съответно при износ и внос). След пандемията от COVID-19 бе отчетено продължаващо възстановяване на туристическата дейност и устойчиво повишение на износа на бизнес услуги, което обуслови и положителния принос на услугите за нарастването на БВП.

Спадът на износа на стоки отразяваше влошаването във външното търсене, като, както и през предходни години, стоквата разбивка показва някои специфични за страната ефекти. Най-съществен отрицателен принос имаха *полуготовите продукти* (от благородни и цветни метали, от неметални суровини и текстил) и *минералните горива* (вкл. нефт и рафинирани нефтопродукти, природен газ и електрическа енергия). По отношение на първата група, планови ремонтни дейности в основната фирма за преработка на цветни метали в страната се отразиха в спад на производството и износа на медни продукти през годината. Въвеждането на ограничения в търговията с нефт с произход Русия имаше ограничаваш ефект върху производството и износа на нефтопродукти от България. Пониженото търсене на електроенергия в ЕС, наред с възстановяването на предлагането от други държави-членки, доведе до спад на износа на електроенергия от България. Износът на рафинирани *растителни масла* бе под рекордно високите нива от 2022 г., но остана над

средния за периода 2019–2021 г. Търговията с *храни и живи животни* имаше основен положителен принос за растежа на износа през 2023 г. След като очакванията за покачване на цените и реализиране на продукцията от *зърнени култури* при по-добри условия се отразиха в липса на износ през есенните месеци на 2022 г., през 2023 г. темповете на растеж на износа бяха високи, особено през второто полугодие. Износът на зърнени култури (по постоянни цени) бе най-високият в исторически план. Динамиката при *машини и оборудване* традиционно е силно зависима от промишленото производство в ЕС и най-вече в Германия. Съответно, ниският растеж на производството в Общността ограничи износа на машини и оборудване през 2023 г. и групата имаше минимален положителен принос за общия износ на стоки.

Граф. 10: Приноси на основни стокови групи към изменението на износа в реално изражение (пр.п.)

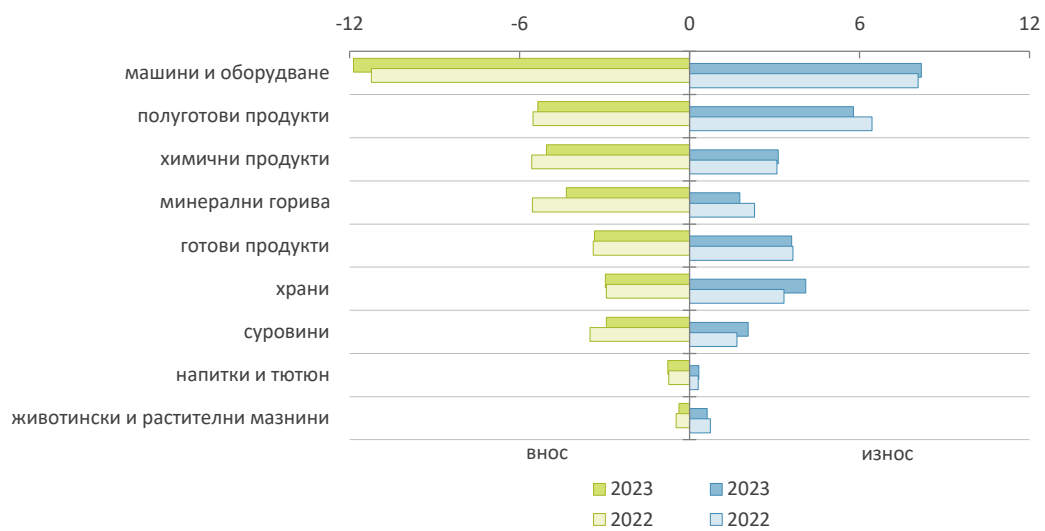

Източник: собствени изчисления по данни на НСИ

През 2023 г., въпреки нарастването на потреблението и инвестициите и запазването на растежа в реалните доходи в България, бе отчетен съществен спад при вноса на стоки. Низходящата динамиката бе предопределена от по-слабото търсене на суровини за експортно-ориентираните отрасли и използването на натрупани в предходни периоди запаси. Основен принос за понижението имаха групите *минерални горива, суровини и химически продукти*. Благоприятните климатични условия и по-слабата икономическа активност ограничиха търсенето на природен газ. Запасите в хранилищата останаха на относително високи нива през годината, което също намали нуждата от внос на енергийната суровина. Понижение бе отчетено и при вноса на нефт. Спадът в групата на суровините се дължеше основно на по-малкия внос на слънчогледово семе. През 2022 г., чрез коридорите за солидарност⁴, бяха внесени рекордни количества слънчоглед. През 2023 г. обаче, за да се избегне изкривяване на вътрешния пазар, бе въведена забрана за внос, която действаше в периода април-септември. В резултат, вносът на слънчогледово семе през 2023 г. бе ограничен до средните нива за 2019–2021 г. Същевременно, нарастване бе отчетено при *машини и оборудване*, с покачване на вноса в повечето от подгрупите.

⁴ Коридорите за солидарност - договорени между Украйна и ЕС алтернативни сухопътни коридори за превоз на хранителни стоки от Украйна, след началото на войната на Русия в Украйна.

Граф. 11: Внос и износ на стоки през 2023 г., постоянни цени 2015 г. (млрд. лв.)

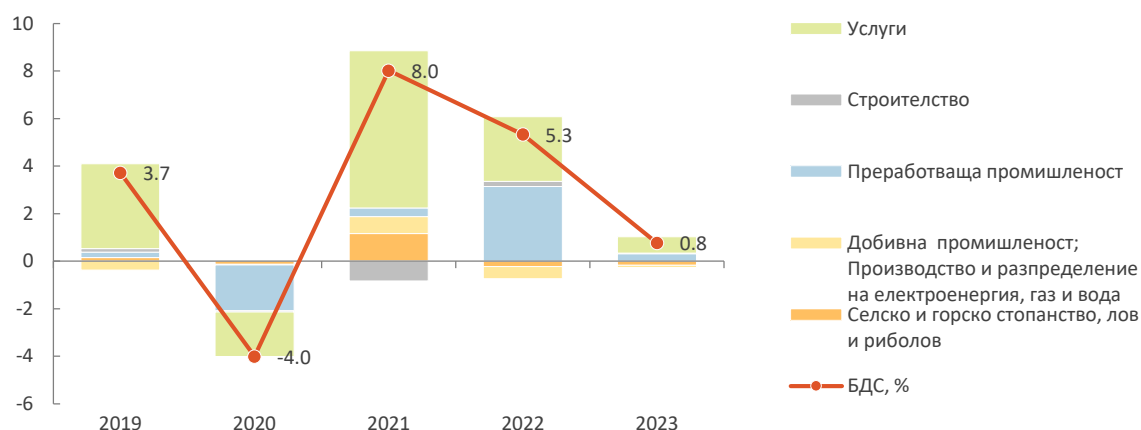

Източник: собствени изчисления по данни на НСИ и Евростат

БВП – ПРЕДЛАГАНЕ

За трета поредна година темпът на нарастване на брутната добавена стойност (БДС) се забави и достигна **0.8%**. Всички основни сектори допринесоха за забавянето и най-вече преработващата промишленост където слабият растеж се свързва със същественото забавяне на икономическата активност в ЕС. В селското стопанство за втора година подред бе отчетен спад на добавената стойност, но докато през 2022 г. имаше съществен спад при производството на зърнени култури, то през 2023 г. намаля продукцията на технически култури и най-вече маслодайни семена.

Граф. 12: Приноси към реалния растеж на БДС (пр.п.)

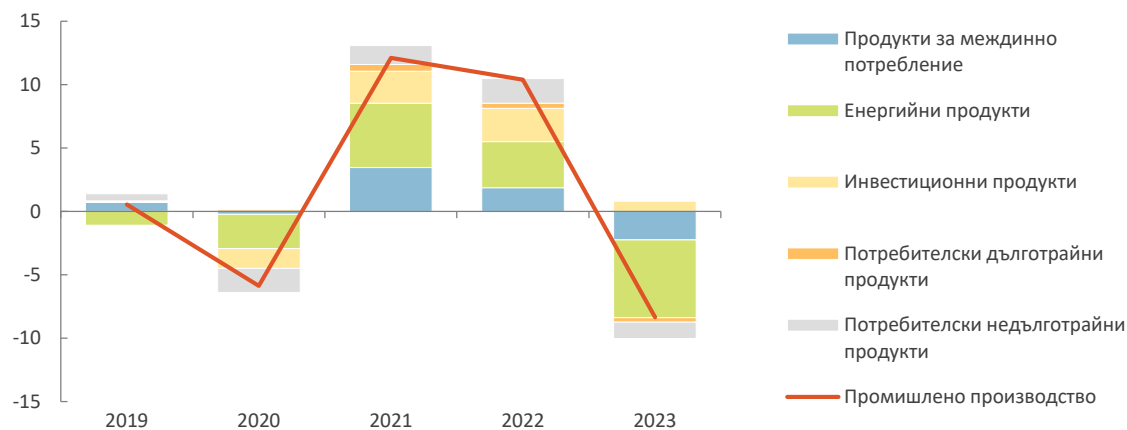
Източник: НСИ, собствени изчисления

ПРОМИШЛЕНОСТ

Динамиката на индустриалното производство през 2023 г. бе движена от по-слабото търсене в ЕС и все още продължаващата война в Украйна. По данни от краткосрочната бизнес статистика през годината бе отчетен съществен спад в сектор *производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и газ*. Намалението бе 28.2% и се свързва със спад в търсенето на електрическа енергия след недостига в периода 2021–2022 г. Растежът на добавената стойност в преработващата промишленост се забави до 2.1% при 24% през 2022 г. Индексът на производство в преработващата промишленост спадна с 4.1%. С основен отрицателен принос бе секторът *производство на изделия от други неметални и минерални суровини* и по-конкретно *производството на изделия от стъкло и керамични изделия*. Производството на стъкло е енергоемък процес и е възможно повишаването на цените на енергоносителите през предходните две години да е оказало ефект с известно закъснение върху производството в сектора. Друг сектор със съществен спад бе *производството на машини и оборудване* като това намаление се дължи на забавяне на растежа в търговските партньори от ЕС и най-вече на слабата инвестиционна активност. Производството на хранителни продукти и облекло също спадна след като тези сектори бяха едни от водещите за растежа отчетен през 2022 г., когато България увеличи производството си на някои продукти със завишено търсене в следствие на военния конфликт в Украйна.

Конфликтът продължи да оказва и известно положително влияние върху промишлеността. През годината бе отчетен растеж при производството на инвестиционни продукти и по конкретно при *производство на метални изделия, без машини и оборудване*, към което спада *производство на въоръжение и боеприпаси* както и *при производство на части и принадлежности за автомобили*.

Граф. 13: Приноси към растежа на промишленото производство (пр.п.)

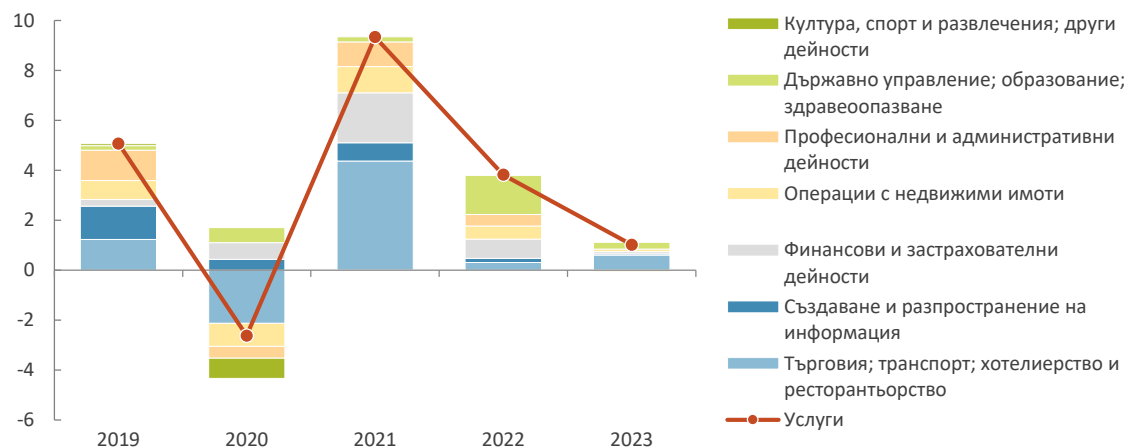

Източник: НСИ, собствени изчисления

Услуги

Растежът на добавената стойност в услугите се забави до 1% най-вече заради по-слабо нарастване в сектор *държавно управление* и спад в *професионални и административни дейности*. С най-голям растеж на добавената стойност в услугите бе агрегираният отрасъл *търговия; транспорт; хотелиерство и ресторантьорство*. Растежът му се ускори до 1.9% при 0.9% през 2022 г.

Граф. 14: Приноси към растежа на БДС в услугите (пр.п.)

Източник: НСИ, собствени изчисления

По данни от краткосрочната статистика се откроява нарастването на подсекторите свързани с потреблението на домакинствата, а именно растеж на индекса на производство в *хотелиерство и ресторантьорство* от 3.1%, и на продажбите в търговията на дребно с 1.8%. За втора поредна година бе отчетено забавяне в растежа на добавената стойност в

сектор създаване и разпространение на информация. Индексът на производство в дейности в областта на информационни технологии и информационни услуги спада през 2023 г. и това се случва за пръв път от както е налична такава статистика от 2016 г. Изследване на Българската асоциация на софтуерните компании⁵ посочва забавяне в растежа на приходите в софтуерния сектор през 2023 г. в следствие на зависимостта на сектора от случващото се на пазарите в САЩ и Европа, където се наблюдава намаление на търсенето.

СТРОИТЕЛСТВО

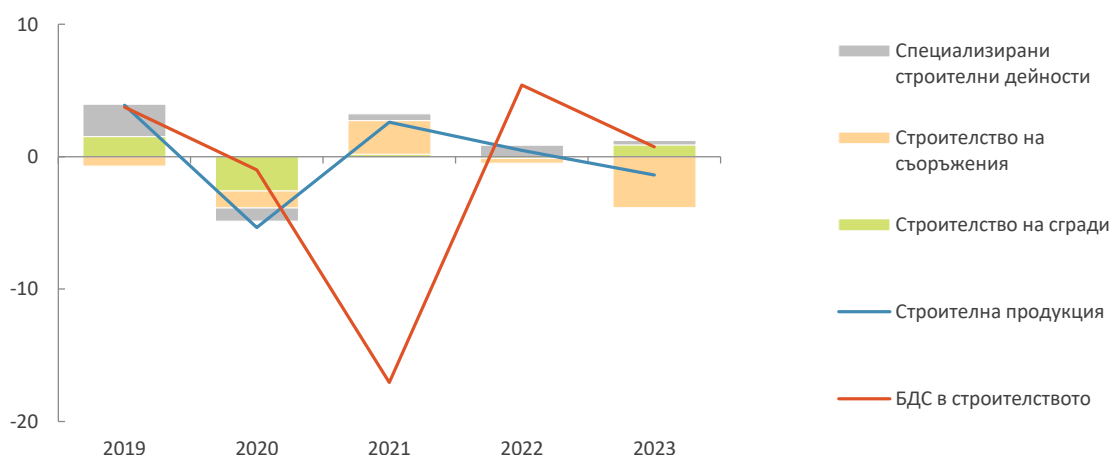
След значителния спад на добавената стойност в строителството през 2021 г., през 2022 г. бе отчетен растеж от 5.4%. През 2023 г. брутната добавена стойност в реално изражение в строителството се повиши слабо с 0.7% спрямо предходната година, като по-голямо нарастване имаше през последното тримесечие на 2024 г.

Строителната продукция отчете реално намаление от 1.4% спрямо 2022 г., в резултат на слаба активност при гражданското строителство, като спадът при строителството на съоръжения спрямо година по-рано се задълбочи до 10.1% при спад от 1% през 2022 г. Строителството на сгради отбеляза растеж от 2.9%.

В същото време започнатото строителство на нови сгради, общо за страната през 2023 г., (измерено чрез разгърнатата застроена площ) се увеличи само с 0.8% спрямо година по-рано, когато нарастването беше 9.4%. Разгърнатата площ на жилищните сгради беше с 3.6% по-малко. Измерено като брой сгради, нарастването на започнатото ново строителство остана близко до това от предходната година 4.9% при 5% за 2022 г. и при 15.8% през 2021 г.

При въведените в експлоатация новопостроени жилища продължи тенденцията на забавяне. Годишното им увеличение бе 6.1%, при 11.1% през 2022 г. и 15.9% през 2021 г. В същото време при въведените в експлоатация новопостроени жилищни сгради имаше годишен спад от 2.8% при ръст от 38.3% година по-рано. Спадът се дължеше основно на панелните жилищни сгради (спад от 15.8%) и стоманобетонните (спад от 5.2%), докато при тухлените нарастването бе 6.6%.

Граф. 15: БДС в строителството и приноси към растежа на строителната продукция (% пр.п.)

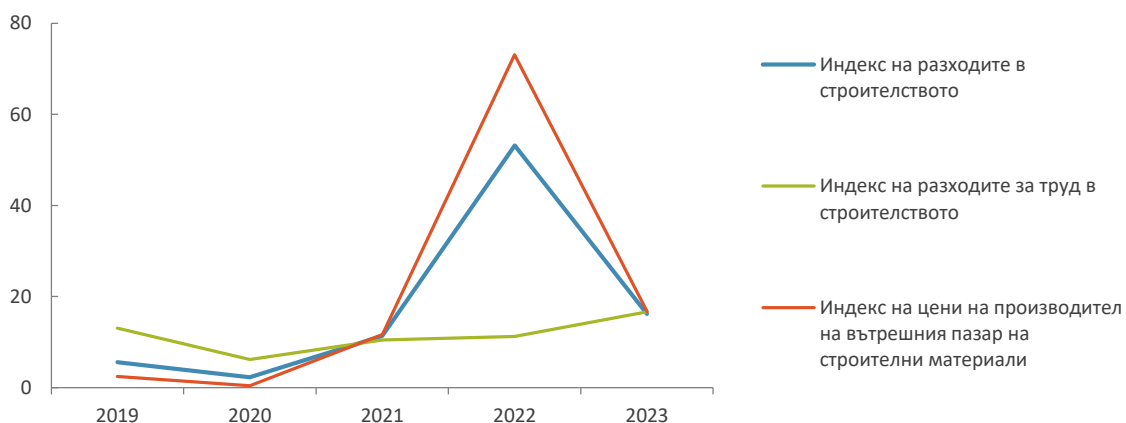
Източник: НСИ, собствени изчисления

⁵ <https://basscom.org/bg/industry>

Въпреки че сигнали за оживление от страна на предлагането имаше през последното тримесечие, по линия на по-високо годишно нарастване (кв. метри) от 69.1% на издадените разрешителни за строеж, като от тях на нови жилищни сгради (кв. метри) нарастването беше 66.2%, това не успя да компенсира спадовете от първите девет месеца на 2023 г. Така общото нарастване за 2023 г. на всички издадени разрешителни за строеж бе 2.3%, като за жилищни сгради то бе нула, а за административни 14.3%.

При поскъпването на строителните материали през годината се наблюдаваше значително забавяне от второто тримесечие, след като през първото нарастването им на годишна база бе отново над 50% и близо до силно възходящата динамика през 2022 г. Дезинфлацията при строителните материали през следващите тримесечия се ускори съществено, като средно за 2023 г. отчетеният ръст на разходите в строителството се забави до 16.2% при 53.1% година по-рано. За това допринесе основно динамиката на индекса на цените на вътрешния пазар на строителни материали. След значителното му нарастване от 73.1% през 2022 г., през 2023 г. повишението му се забави до 16.7%, докато при нарастването на разходите за труд се наблюдаваше ускорение, което отразяваше нарастването на средната работна заплата в строителството и недостига на квалифицирана работна сила в сектора. Брутната средна работна заплата на наетите в строителството номинално се увеличи с 19% през 2023 г., докато броят на общо заетите с 1.8%⁶. В резултат се наблюдаваше отслабване на натиска на разходите за строителство върху възходящата динамика на цените на жилища.

Граф. 16: Индекс на разходите за строителство на нови жилищни сгради (изменение, %)

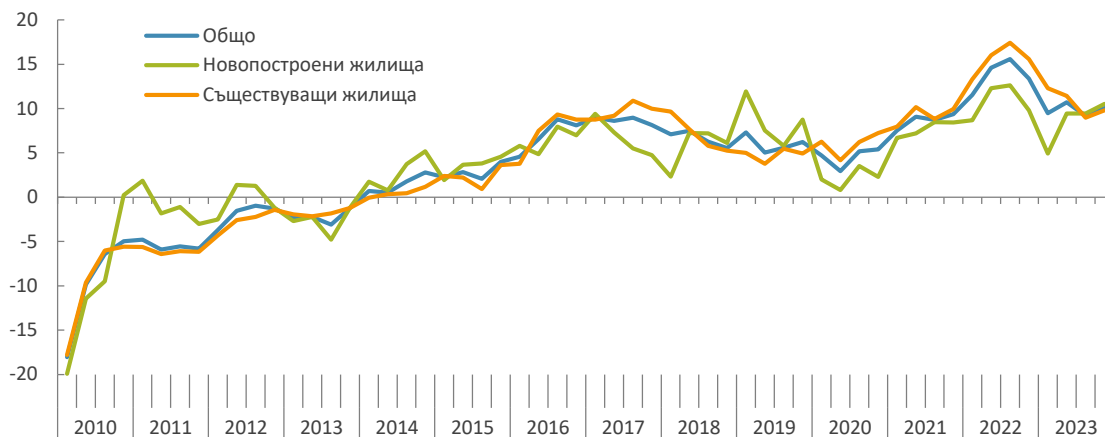

Източник: НСИ

Поскъпването на жилищата в страната през 2023 г. се забави до 9.9% при 13.8% средно за 2022 г. Продължи по-голямото нарастване при съществуващите жилищни имоти, които поскъпнаха с 10.6% при 15.6% за 2022 г., докато цената на новите жилища се повиши средно с 8.6% при 10.8% за 2022 г. В столицата - София, обаче нарастването на цените на жилищата се забави по-осезаемо до 8.2% при 15.5% през 2022 г. и падна под средното за страната. Градовете, в които имаше ускорение спрямо година по-рано бяха Бургас, Варна и Пловдив.

⁶ По данни от СНС.

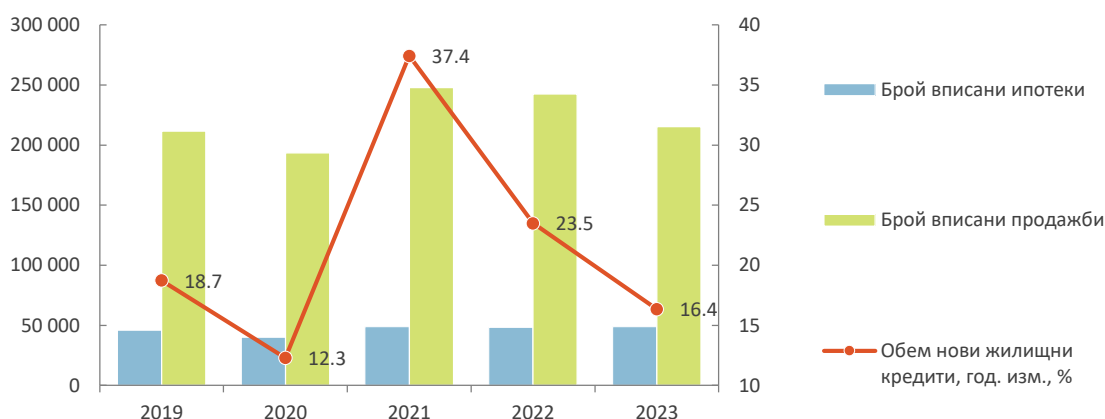
Граф. 17: Изменение на цените на жилищата (спрямо съответното тримесечие на предх. година)

Източник: НСИ

Търсенето на кредити за покупка на жилища от домакинствата остана силно, в синхрон с по-слабия отговор от страна на предлагането на строителство на жилищни сгради през 2023 г., продължаващите ниски лихвени проценти и растящите доходи. Нарастването на обема на нови жилищни кредити се забави от 23.5% до 16.4%, но предвид високата база от предходните две години, остана относително високо⁷.

Граф. 18: Вписани продажби и ипотечи и динамика на новите жилищни кредити

Източник: Агенция по вписванията, БНБ, собствени изчисления

От друга страна, възходящата динамика при индекса на цените на жилища (ИЦЖ) допринесе за повишаване на средния размер на сключените договори за ипотечен кредит, което също подкрепи повишаването на общия обем новоотпуснати кредити. По данни на Агенцията по вписванията общият брой на вписаните ипотечи за 2023 г. се е увеличил с 0.7%, но броят на вписаните продажби е намалял с 11.2% спрямо предходната година. В столицата през 2023 г. са сключени 14.9% от сделките при 14.1% през 2022 г.

В условията на ниски лихвени проценти, инвестицията в имоти и през 2023 г. се запази като алтернатива за съхранение на стойност, подкрепена допълнително от нарастването на доходите и силната кредитна активност. ■

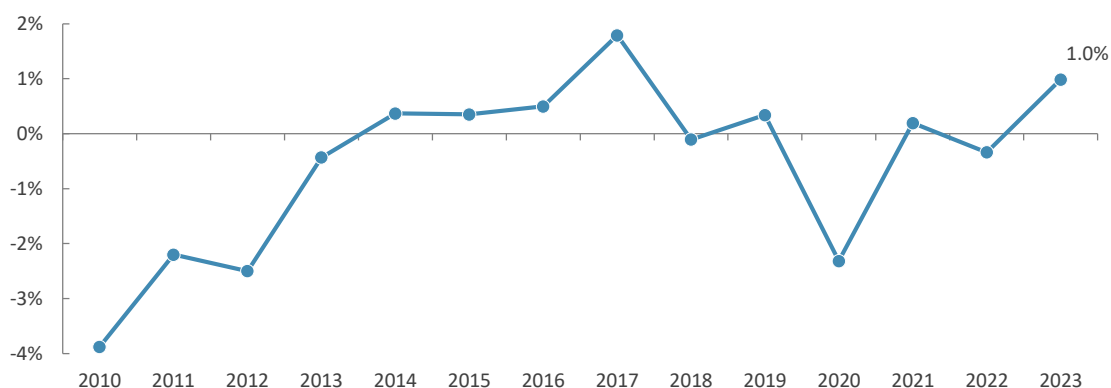
⁷ По данни на лихвена статистика на БНБ

ПАЗАР НА ТРУДА И ЗАПЛАТИ

ПАЗАР НА ТРУДА

През 2023 г. пазарът на труда в България се отличава с положителна динамика и регистрира висок годишен ръст на заетостта. В същото време той все повече може да бъде характеризирани като затегнат, като високото търсене на труд все по-трудно среща съответстващо като квалификация и образование предлагане на труд. Все повече работодатели отчитат като проблем намирането на допълнителна работна сила, която да подкрепи тяхното бъдещо развитие и разрастване на производствената дейност. Макар и търсенето на труд да остава високо, броят на безработните в страната преустанови постоянната тенденция на намаление, наблюдавана от 2013 г. насам и от средата на 2023 г. се отчита, макар и минимално, увеличение на показателя. За първи път от 2013 г. насам (с изключение на периода 2020–2021 г. с ограниченията покрай КОВИД пандемията) средногодишното ниво на безработица отбеляза минимално увеличение. Това е сигнал, че по-нататъшното увеличение на заетостта може да става преди всичко чрез връщането на част от неактивните лица обратно в работната сила.

Граф. 19: Годишен ръст на броя на заетите (%)

Източник: НСИ (СНС)

Според данните на НСИ от Системата на националните сметки (СНС) средногодишният брой на заетите през 2023 г. е 3480.7 хил.д. и се е увеличил с 1% спрямо предходната година. Това увеличение се дължи изцяло на ръста на броя на наетите лица с 1.5%, докато броят на самонаетите намалява с 0.5%. Така делът на последните в общата заетост намалява до 24%.

Трите икономически сектора с най-голям принос за годишния ръст на заетостта са „Държавно управление; образование; хуманно здравеопазване и социална работа“, „Търговия, транспорт, хотелиерство и ресторантьорство“ и „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения“. Има съществено различие в динамиката на заетостта през периода 2020–2023 г. в „Търговия, транспорт, хотелиерство и ресторантьорство“ спрямо другите две икономически дейности в които от 2019 г. насам броят на заетите не е прекъсвал своя възходящ тренд независимо от трудностите, свързани в началото с ограниченията срещу разпространението на КОВИД, а след това и с влошаването на международната среда след избухването на войната между Русия и Украйна. Съществуващите условия за бизнес в страната, както и естеството на самите дейности, способстващо

работата от разстояние, вероятно са благоприятствали за развитието на дейността „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения“. Тя се отличава освен с непрекъснато увеличаване на заетостта, също и с най-високата средна работна заплата в страната като разликата със следващите две икономически дейности с най-високо заплащане („Финансови и застрахователни дейности“ и „Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива“) достига между 50 и 80%.

Увеличението на броя на заетите в „Държавно управление; образование; хуманно здравеопазване и социална работа“ (както и на средните заплати в тези дейности) до голяма степен зависи от възможностите на държавния бюджет за увеличаване на разходите за персонал и от характера на водената през този период политика по доходите, реформи и визия за разходните пера на фиска. През годините по време на КОВИД пандемията и след това като цяло се наблюдава нарастване на заетостта и в трите сектора, преимуществено финансирани от държавния бюджет. В общи линии те имат близък като стойност принос за увеличаването на заетостта в бюджетната сфера. Все пак, най-висок ръст на заетостта през този период е регистриран в дейността „Хуманно здравеопазване и социална работа“, чиято заетост се е увеличила с 14% за периода 2019–2022 г., като този процес е непрекъснат, докато в „Държавна администрация, увеличение на заетостта се е наблюдавало до 2021 г. Въпреки че все още не са налични подробни данни за динамиката на заетостта за 2023 г., данни от други източници дават основания да се счита, че през 2023 г. увеличаването на заетостта в „Държавно управление; образование; хуманно здравеопазване и социална работа“ отново се е определяло от дейността в „Хуманно здравеопазване“ (ръст от около 10%), докато в „Държавно управление“ и в „Образование“ този ръст е доста по-нисък и е около 1% (в „Образование“) и близък до 0% (в „Държавно управление“).⁹

За разлика от предишните два икономически сектора заетостта в „Търговия, транспорт, хотелиерство и ресторантьорство“ бе най-силно засегната от КОВИД пандемията и отбеляза годишен спад в броя на заетите от 6.5% през 2020 г. През следващите три години броят на заетите в тази икономическа дейност постоянно се възстановяваше, като годишният ръст на показателя постепенно се ускори от 1% през 2021 г. до 1.5% през 2023 г., но продължава да остава по-нисък с 27.5 хил. д. (около 3%) спрямо своето ниво преди КОВИД. Ако възстановяването продължава с подобни темпове и през следващите години може да се очаква, че заетостта в тази икономическа дейност ще достигне нивото си от 2019 г. не по-рано от 2025 г.

Двете икономически дейности, които имат основен отрицателен принос за динамиката на заетостта през 2023 г. са „Селско, горско и рибно стопанство“ и „Индустрия (без строителство)“. Спадът на заетостта в аграрния сектор се дължи изцяло на намалението на самонаетите лица, а тяхната динамика се определя от множество фактори, включително и от оценки, базирани на данни от преброяването на населението през 2021 г.

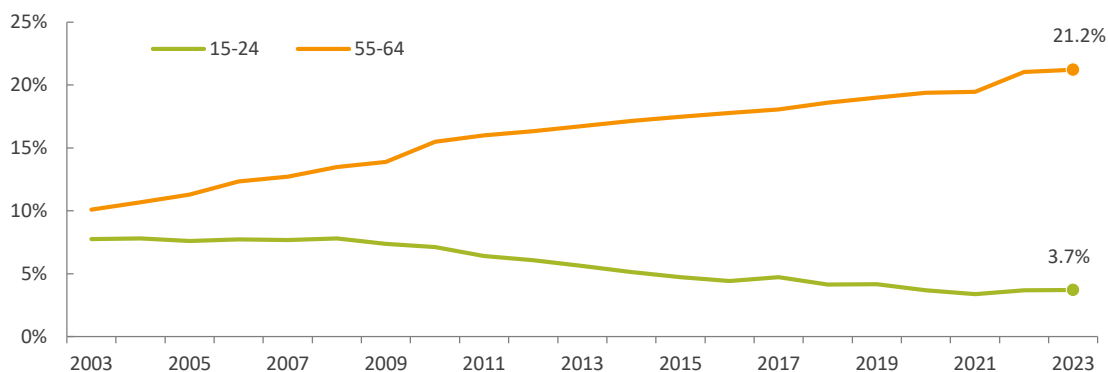
По-голямо внимание заслужава намалението на броя на заетите в промишлеността. Практически, спад на заетостта в промишлеността се наблюдава през почти целия период от 2020 г. насам (с изключение на 2021 г., когато имаше известно стабилизиране). През периода 2019–2022 г. спад на заетостта се наблюдава в повечето от дейностите на промишле-

⁸ По класификатора А 64.

⁹ По сезонно изгладени тримесечни данни за динамиката на наетите лица от статистиката на ЕВРОСТАТ за свободните работни места.

ността (в 11 от общо 16 дейности). От друга страна, в сектора на „Индустрията“ (без строителство) и по-специално в „Преработваща промишленост“ се наблюдават най-високи темпове на растеж на производителността на труда през 2022 и 2023 г. в сравнение с останалите сектори на икономиката. Твърде вероятно е в преработващата промишленост да протичат действия във връзка с реструктуриране на производствените процеси, когато предприемачите са изправени пред условия на ограничено предлагане на труд и относително високо увеличение на работните заплати. Също така трябва да се отбележи, че този сектор е най-силно повлиян от намалялото външно търсене от страни от ЕС 27, които са основни търговски партньори, по линия на доставки от България за тяхното крайно производство.

Граф. 20: Дял в общата заетост на заетите от най-ниската и най-високата възрастова група (%)

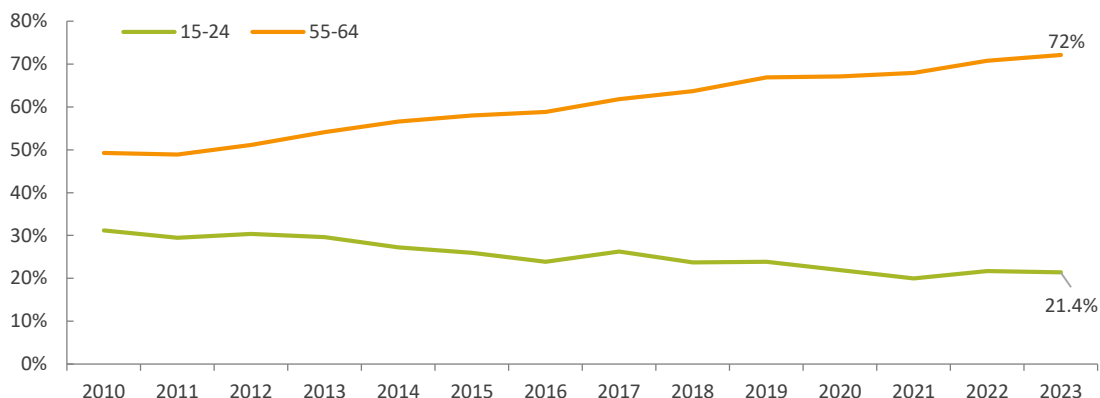

Източник: НСИ (НРС)

Една от неблагоприятните характеристики на заетостта в България е нейното застаряване. Това се предопределя от неблагоприятните демографски процеси и намаляването на населението. Трябва да се отбележи, че през 2022 и 2023 г. се наблюдава известно ускоряване в процеса на застаряване на заетите лица. Ако за периода 2012–2021 г. дялът на заетите на възраст между 55 и 64 г., в общата заетост, се е повишил с 3.1 пр.п. (от 16.3% до 19.5% или средно с 0.3 пр.п. на година), то през 2022–2023 г. техният дял се е увеличил с 1.7 пр.п. или с повече от 0.8 пр.п. на година. В същото време, дялът на заетите лица, които са на възраст между 16 и 25 г. е намалял от 6.1% (за 2012 г.) до 3.7% (за 2023 г.), от общата заетост, като през последните четири години се наблюдава стабилизиране на този дял около достигнатото ниво. Една от причините за това ускоряване освен демографските процеси е техническа, в следствие на новите данни от преброяването на населението от есента на 2021 г., което ги прави несъпоставими с предходни години. Тя показва, че в рамките на около десет години е твърде възможно една пета от заетите през 2023 г. в по-голямата си част да са напуснали пазара на труда и по-конкретно контингентът на заетите лица и наличните входящи потоци да не са в състояние да ги заместят количествено в пълна степен. Поради постоянното намаляване на населението в трудоспособна възраст е твърде възможно броят на заетите през 2019 г. да остане като локален максимум, който да бъде недостижим през идващите години.

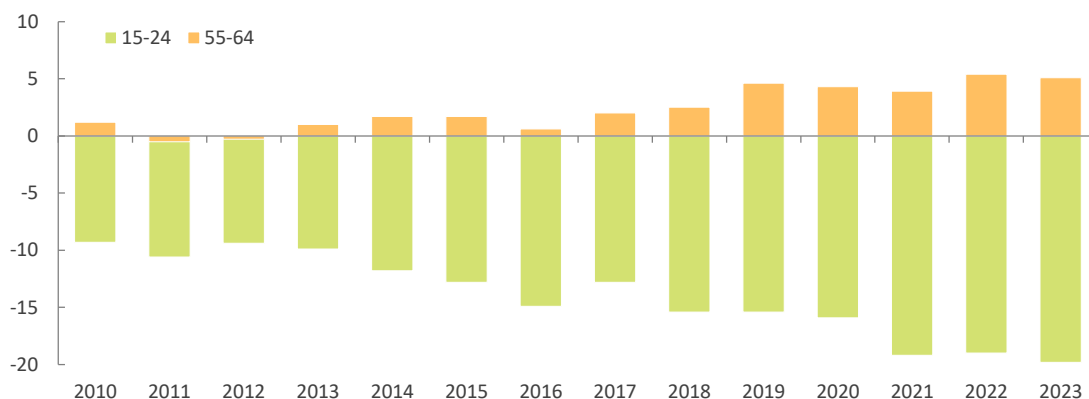
И все пак, застаряването на заетостта в българската икономика не се дължи единствено на неблагоприятните демографски процеси. Друг фактор, който определя тази динамика е и различната степен на активност на отделните възрастови групи.

Граф. 21: Икономическа активност на населението (%)

Източник: Евростат

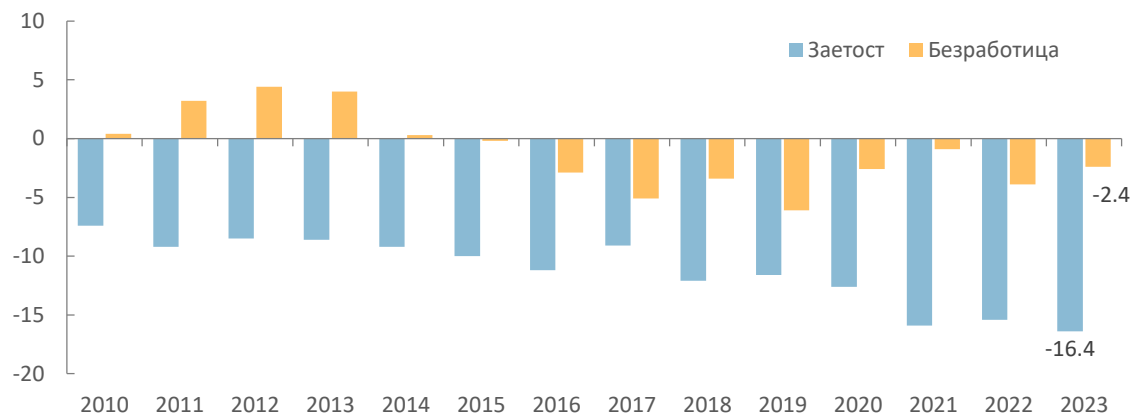
Граф. 22: Разлика в икономическата активност на населението от съответните възрастови групи (пр.п.)

Източник: Евростат

От 2010 г. насам икономическата активност на населението между 55 и 64 г. постоянно се увеличава, като през 2023 г. тя достига 72.1% от населението от съответната възрастова група. За сравнение, икономическата активност на населението от тази възрастова група в България е по-високо от средната за ЕС 27 с 5.1 пр.п. В същото време, при възрастовата група на лицата между 16 и 25 г. се наблюдават противоположни тенденции. От 2010 г. насам преобладаващата тенденция е тяхната икономическа активност да намалява и ако в началото на периода тя е била 31.2% (2010 г.), то през 2023 г. тя е намаляла до 21.4%. Сравнението с ЕС 27 показва неблагоприятно развитие за България. Икономическата активност на младежите между 16 и 25 г. в България е била близо два пъти по-ниска от тази за ЕС 27 (41.2% и 21.4%, съответно за ЕС 27 и за България). Възрастното население в България проявява по-висока икономическа активност спрямо средната за ЕС, докато при кохортата на младежите е точно обратното.

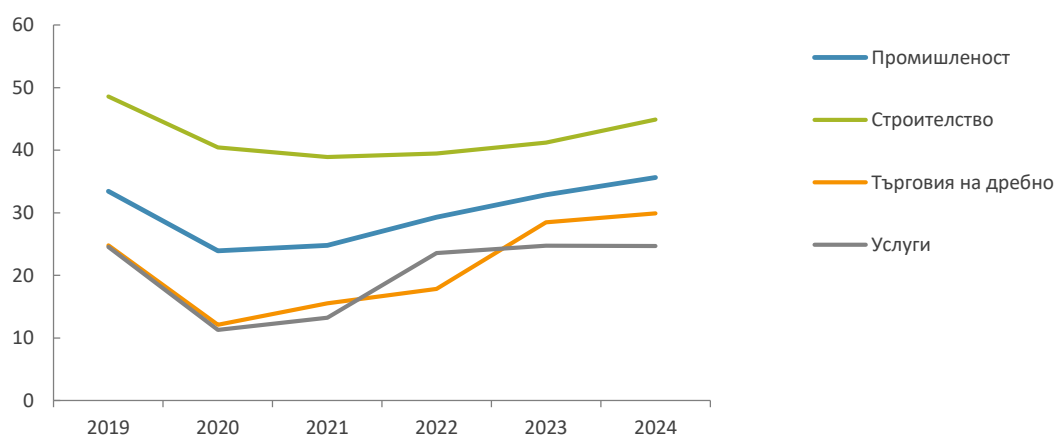
Граф. 23: Разлики между коефициентите на заетост и безработица в ЕС 27 и България при младежите между 15 и 24 г. (пр.п.)

Източник: Евростат

Ниската икономическа активност на младежите както спрямо останалите възрастови групи (феномен, наблюдаван и в останалите страни от ЕС), но така също и в сравнение с ЕС 27 се дължи едновременно на по-ниското участие на младежите в заетостта в България, но така също и на по-слабото търсене на работа, когато те са извън заетостта. Това донякъде отразява и факта, че една част от младежите в този период продължават своето обучение и/или квалификация и не работят по време на следването си до придобиване на висше образование. През 2023 г. коефициентът на заетост на лицата между 15 и 24 г. у нас е 18.8% и България е сред трите страни с най-ниска стойност на показателя (заедно с Гърция и Румъния) в ЕС 27. В същото време коефициентът на безработица на лицата от тази възрастова група у нас за 2023 г. е 12.1% и е с 2.4 пр.п. по-нисък от средния за ЕС 27 (14.5%). Двете страни, които също се характеризират с ниска заетост на младежите, регистрират и високи нива на безработица на лицата между 16 и 25 г., съответно 21.8% в Румъния и 26.7% в Гърция. Това е период, през който младежите все още са включени в образователния процес. Според данните на Евростат, в България едва 31.7% от лицата между 15 и 24 години, които са извън работната сила и търсят работа, обявяват образованието и квалификацията като причина за своята неактивност. В ЕС 27 този дял е по-висок (57.4%) и обхваща над половината от неактивните младежи. Следователно, основният проблем на българския пазар на труда е не толкова (или не само) да намери работа на лицата от най-ниската възрастова група, а как да ги активизира и те да започнат активно да търсят работа на трудовия пазар.

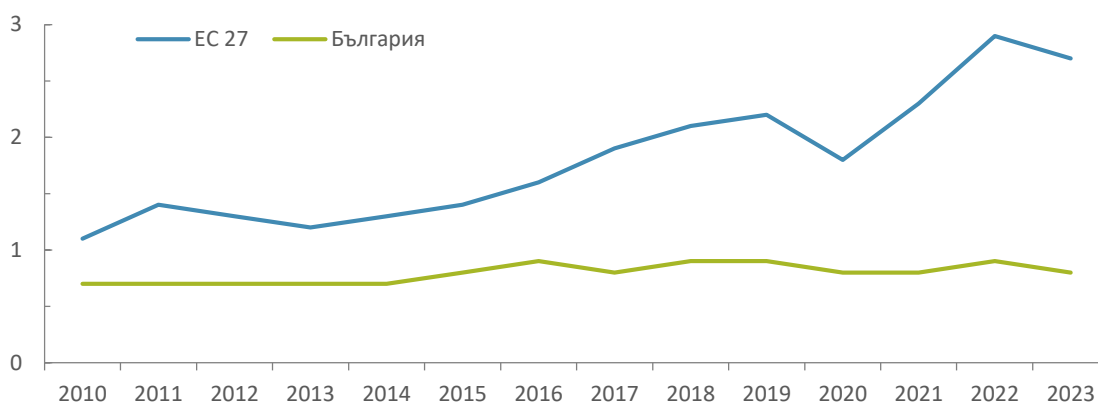
Граф. 24: Недостиг на работна сила (% от анкетираните работодатели)

Източник: НСИ, собствени изчисления

Проблемът с активизирането на лицата извън работната сила е от особено значение за развитието на българската икономика, защото през 2022 и 2023 г. отново се повиши делът на работодателите, които отчитат недостига на кадри като проблем за бъдещето развитие на бизнеса си. През 2023 г. в почти всички сектори делът на работодателите, отчитащи недостига на квалифицирана работна сила като проблем за дейността, достига и дори надхвърля стойността на този показател наблюдаван през 2019 г. В промишлеността всеки трети работодател отчита това като проблем, а в услугите и търговията – между 25 и 30% от участниците в наблюдението. Единствено в строителството делът на работодателите, отчитащи намирането на работна сила с необходимата квалификация, не е достигнал нивото си преди КОВИД (48.6% и 41.2% съответно за 2019 и 2023 г.), но това е и секторът, където проблемът с недостига на персонал е бил най-силно проявен към онзи момент.

Граф. 25: Коефициент на свободни работни места* (%)

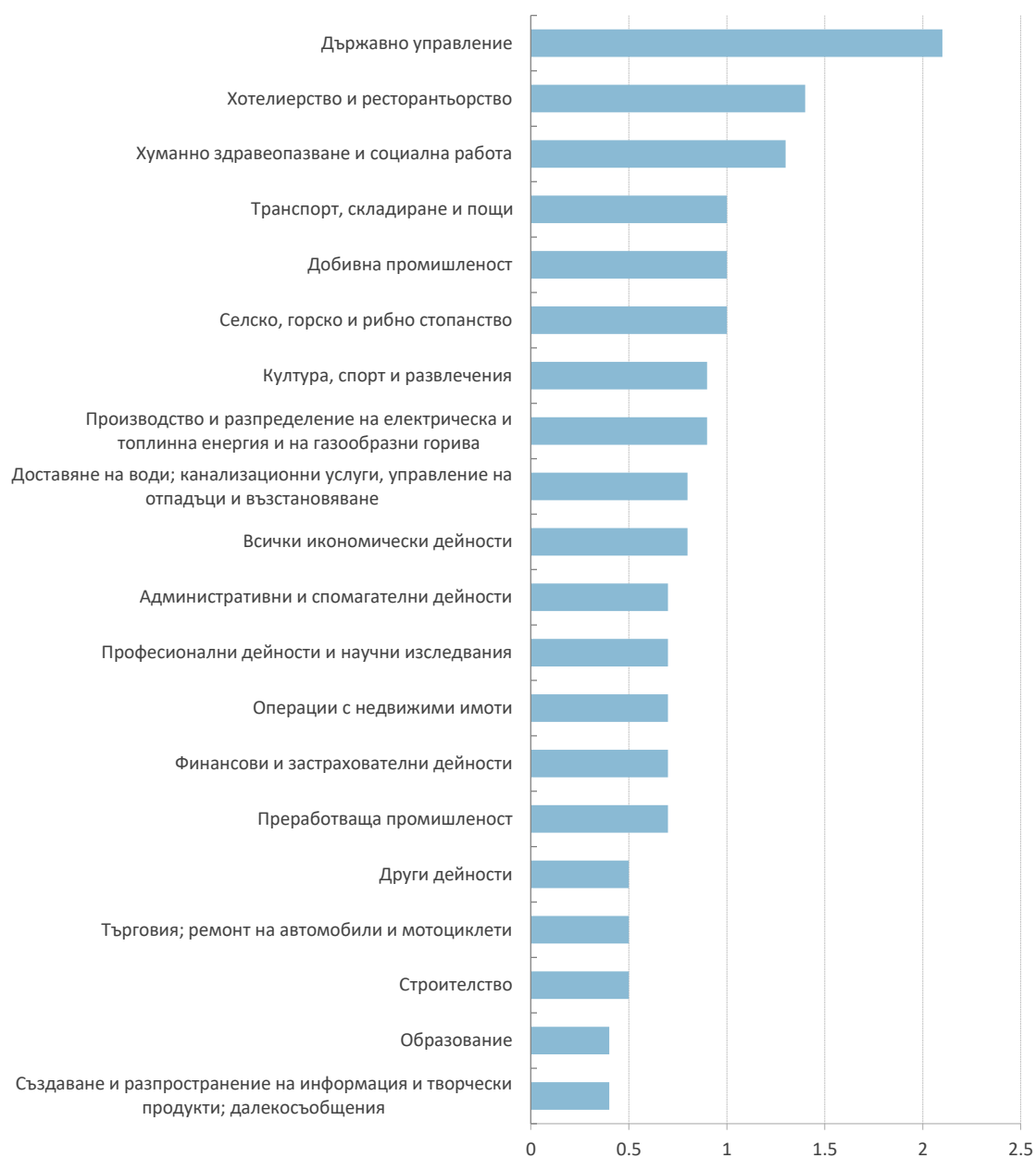
* Отношение между средногодишния брой на обявените свободни работни места (СРМ) и заетите работни места в секторите промишленост, строителство и услуги.

Източник: Евростат

В същото време статистиката на обявените свободни работни места (СРМ) не успява да отчете това затягане на трудовия пазар в следствие на все по-голямото разминаване между търсене и предлагане на труд. Отношението между СРМ и броят на заетите в икономиката на България демонстрира изключително малки вариации по години и в периода 2010–2023 г. се колебае в изключително тесния диапазон от 0.7–0.9% независимо от различните икономически обстоятелства и фазите на икономическия цикъл. В сравнение с България динамиката на показателя за ЕС 27 демонстрира далеч по-голяма вариация в зависимост от различните фази на цикъла. Така например, през периода 2011–2014 г., когато икономиките се възстановяваха след финансовата криза от 2008–2009 г., стойността на това отношение за ЕС 27 се колебае между 1.2 и 1.4%, след което през периода на икономически подем между 2015 и 2019 г. той постепенно се увеличава от 1.4% до 2.2% и рязко намаля до 1.8% през 2020 г. в следствие на КОВИД пандемията. През 2021–2023 г. отново се повиши до най-високите си стойности за целия период след 2010 г. – между 2.7 и 2.9%.

Относителната негъвкавост на коефициента на СРМ за България спрямо променящите се условия на икономическия цикъл е индикатор, че този показател може би не успява да обхване в пълна степен състоянието на СРМ у нас в сравнение с останалите страни от ЕС 27. Изводите, че българският пазар на труда не е гъвкав само на база на СРМ и, че предлага около 2 пъти по-малко СРМ спрямо европейския като цяло (а през последните две години и три пъти по-малко) може да се дължат и на технически причини и специфични фактори, свързани с начина на набиране на нов персонал от страна на работодателите, а не на реален феномен.

Граф. 26: Коефициент на свободни работни места в България през 2023 г. по икономически дейности (%)

Източник: Евростат

Въпреки възможните недостатъци на този показател, сравнението по икономически дейности на българската икономика показва, че през 2023 г. коефициентът на СРМ е бил най-висок в „Държавно управление“ (2.1%), „Здравеопазване“ (1.3%) и „Хотелиерство и ресторантьорство“ (1.4%). В същото време в строителството, където работодателите в най-голяма степен отчитат проблеми с намирането на работна сила, този коефициент е 0.5%, един от най-ниските за всички икономически дейности в икономиката. Интересно е да се отбележи, че този коефициент е много нисък и в една от най-динамично развиващите се дейности в икономиката – „Информационни услуги и съобщения“ (0.4%). Възможно е българските работодатели да разчитат до голяма степен на други методи, а не на Агенция по заетостта (АЗ) за намиране на персонал спрямо работодателите от ЕС 27 и затова в по-малка степен да обявяват СРМ в АЗ спрямо други официални източници.

Фиг. 1: Матрица на преход между отделните групи на пазара на труда (2023 г., хил. души)

Източник: Евростат

От данните за потоците между различните групи на пазара на труда (Заети-Безработни-Лица извън работната сила) се вижда, че през 2023 г. лицата, които са придобили статут на заетост са дошли предимно от лицата извън работната сила, а не от контингента на безработните лица. Лицата извън работната сила, които са започнали работа са били около 2.7 пъти повече в сравнение с тези, които от безработни са станали заети. Ако се направи сравнение с предходни години това съотношение е приблизително 1.8 пъти (за периода 2011-2022 г., без 2021 г., където има прекъсване на реда). Всъщност, съотношението на лицата, които

са придобили статут на заетост и съответно са дошли от неактивните лица и от безработните, е бил най-близък до съотношението, наблюдавано през 2023 г. единствено през 2019 г. или годината, когато безработицата отбеляза най-ниското си пред-КОВИД ниво, а пазарът на труда се отличаваше с най-висока заетост през последните десет години. През 2023 г. лицата, които са имали статут на заетост, а през предходната година са били безработни или извън работната сила, са 3.1% от общия брой заети. За периода 2012-2022 г. единствено през 2019 г. този дял е бил по-нисък (2.6% от заетите). Това е и годината, когато безработицата отбеляза най-ниското си пред-КОВИД ниво, а броят на заетите бе най-висок за последните десет години.

Табл. 2: Лица, които не са променили своя статут на пазара на труда спрямо предходната година (%)

	2011-2022		2023	
	ЕС 27	България	ЕС 27	България
Заетост	93.1	94.8	93.9	96.9
Безработица	46.3	60.2	38.2	67.8
Лица извън РС	88.8	93.8	87.9	95.5

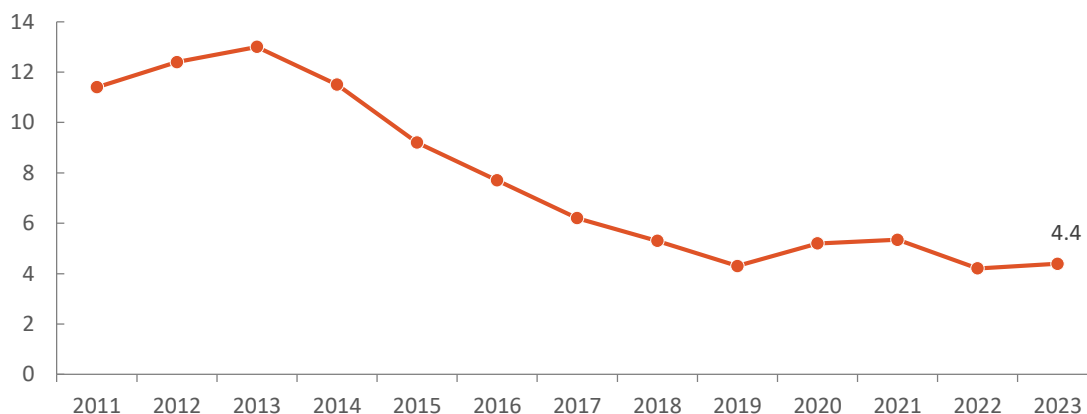
Източник: Евростат, собствени изчисления

От таблиците на преход прави впечатление, че през 2023 г. пазарът на труда в България се характеризира с по-малка мобилност спрямо средното за периода 2011–2022 г. Все по-голяма част от отделните групи запазват непроменен своя статус както в сравнение с предходни години, така и в сравнение с ЕС 27. И това е особено валидно за групата на безработните. Ако през периода 2011–2022 г. около 60% от безработните в България са запазвали своя статус на безработни, през 2023 г. техният дял се е увеличил на 68%. В ЕС 27 се наблюдава обратната тенденция. Ако безработните, които са запазвали статуса си е бил около 46% през предходното десетилетие, през 2023 г. той е намалял до около 38%. Или

ако през 2023 г. в ЕС 27 само една трета от безработните през предходната година са останали безработни (останалите са променили статуса си на заети или са напуснали работната сила), то в България над две трети то тях са останали безработни и през 2023 г.

Тази по-висока инертност на контингента на безработните в България както в исторически план, така и в сравнение с останалите страни от ЕС 27, вероятно се дължи и на факта, че безработицата в страната достигна до исторически ниски равнища през 2022 г. (между 4 и 4.5%, а в отделни тримесечия и под 4%), както и степента на квалификация на тази група и способността ѝ да се адаптира към търсените умения на пазара на труда. Според НРС коефициентът на дълготрайна безработица през 2023 г. е 2.3% (2.6% за 2022 г.), откъдето може да се заключи, че дълготрайно безработните у нас (период на безработица над 1 година) е близо 70 хил.д. или около 55% от общия брой безработни. Голяма част от тях са лица без завършено средно образование (безработните с основно и по-ниско образование са 42.1 хил.д.) или без професионална квалификация, което затруднява тяхната реализация на пазара на труда дори и в периоди на високо търсене на труд. По-нататъшното задоволяване на високото търсене на труд все повече ще се извършва преимуществено от лицата извън работната сила или чрез повишаване на икономическата активност на населението, а не толкова чрез намаляване на коефициента на безработица. Коефициентът на икономическа активност на населението (15-64 г.) през 2023 г. е 73.9%, което е с 1.1 пр.п. по-малко от стойността на показателя за ЕС 27. В същото време коефициентът на безработица у нас (за същата възрастова група) е с 1.7 пр.п. по-нисък спрямо този за ЕС 27, което идентифицира проблема с активизирането и преквалифицирането на населението като по-остър за нашата икономика.

Граф. 27: Коефициент на безработица* (15-64, %)

* През 2022 г. има прекъсване на динамичния ред.

Източник: НСИ

През 2023 г. успоредно с ръста на заетостта и по-високия недостиг на подходяща работна сила, отчетен от работодателите, се наблюдава макар и минимално, но увеличение на коефициента на безработица. Според данните от Наблюдението на работната сила (НРС) коефициентът на безработица (възрастова група на населението 15-64 г.) е 4.4%, което е увеличение с 0.2 пр.п. спрямо предходната година (4.2%). Тази тенденция бе потвърдена и от данните на Агенцията по заетостта (АЗ) за броя на регистрираните безработни, които през втората половина на 2023 г. започнаха да регистрират положителни ръстове на годишна база и така бе прекъсната тенденцията на постоянно намаление на регистрираните безработни, наблюдавана почти непрекъснато от 2014 г. насам (с известно прекъсване

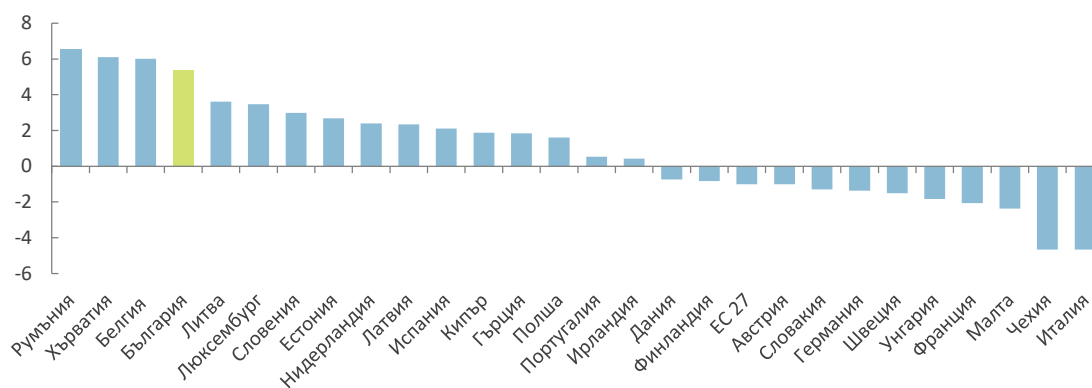
през 2020 г. във връзка с въведените ограничения на бизнеса в редица икономически дейности, свързани с пандемията КОВИД).

Повишава се коефициентът на безработица за всички възрастови групи с изключение на най-горната. При по-ниските възрастови кохорти това увеличение е по-голямо, като за лицата между 15 и 24 г. и за лицата между 25 и 39 г. годишното увеличение на коефициента на безработица е относително по-висок (съответно с 1.5 и 0.4 пр.п.), докато при най-високите възрастови групи изменението е почти символично (0.1 пр.п. повишение за групата лица между 40 и 59 г. и 0.1 пр.п. намаление за лицата между 60 и 64 г.). Също така коефициентът на безработица се повишава почти еднакво за всички групи според завършената степен на образование (0.2-0.3 пр.п. спрямо 2022 г.). При всички групи (възрастови или образователни) коефициентът на безработица в България е по-нисък спрямо този за ЕС 27 от съответната група, като единствено изключение е групата на лицата с основно или по-ниско образование.

ЗАПЛАТИ

Номиналният растеж на компенсацията на един нает се забави от 14.2% през 2022 г. до 13.3% през 2023 г. поради динамиката в сектора на услугите. През 2023 г. ръстът на показателя се запази висок, спрямо средното ниво от 9% през последните десет години, поради високата инфлация през 2022 г. и прехвърлянето на ефекта от стремежа на работодателите да компенсират наетите от покачването на цените. През 2022 г. България бе една от малкото страни в ЕС, в които номиналното нарастване на доходите от труд успя да компенсира същественото повишение на инфлацията, при което се запази тяхната покупателна способност. През 2023 г. тази тенденция се наблюдаваше при преобладаващата част от страните, но в условията на доста по ниска инфлация в сравнение с предходната година. Нарастването на доходите от труд в страната беше повлияно и от увеличението на минималната работна заплата¹⁰.

Граф. 28: Реален растеж на доходите от труд*, 2023 г.

* С цел съпоставимост при изчисляване на показателя са използвани данни от годишната статистика на разходите за труд и ХИПЦ.

Източник: Евростат, собствени изчисления

Продължаващият висок растеж на номиналните доходи през 2023 г. спрямо растежа на производителността на труда създава риск от загуба на разходна конкурентоспособност в

¹⁰ Съгласно новият механизъм за нейното определяне, във връзка с транспонирането на Директива (ЕС) 2022/2041 на Европейския парламент и на Съвета от 19 октомври 2022 година, относно адекватните минимални работни заплати в Европейския съюз.

експортно-ориентираните дейности на преработващата промишленост, както и в някои дейности на услугите.

Разгледано по икономически дейности, ръстът на компенсацията на един нает в *индустрията* достигна 22.6%, а само в преработващата промишленост – 23.9%. Този процент надвиши повече от два пъти нарастването в услугите (9.9%), докато в строителството показателя се повиши също с двуцифрен темп (18.8%).

Общо за икономиката реалният растеж на производителността на труда се забави до 0.9% през 2023 г., в *индустрията без строителство* този темп достигна 2.2%, а в *преработващата промишленост* 4.5%. По-високата производителност в *преработващата промишленост* се дължи на по-високата брутна добавена стойност и намалението на заетите в сектора.

Данните от краткосрочната статистика за разходите за труд и заетостта показват, че при по-голямата част от дейностите на *преработващата промишленост* се наблюдава спад в произведената продукция както и в оборота, докато средната работна заплата нараства. През 2022 г. имаше синхрон между нарастването на доходите с повишенията на оборота (по текущи цени) и продукцията (по съпоставими цени), а през 2023 г. се наблюдава обратното. В преобладаващата част от дейностите на *преработващата промишленост* има спад на произведената продукция, поради по-ниското външно търсене. В голяма част от тях е отчетено и спад на наетите лица, като най-голям спад има при *производството на електрически съоръжения (-14.5%), производството на текстил, облекло, обувки и други изделия (-7.2%), производство на машини и оборудване (-1.5%) и производството на лекарствени вещества и продукти (-4.6%)*. Това развитие би могло да означава, че с цел запазване на конкурентоспособността в секторите, които имат спад на продукцията, корекцията на пазара на труда е извършена чрез намаление на наетите, като някои от тях имат и значително по-ниско нарастване на СРЗ.

Табл. 3: Динамика на произведената продукция, оборота, средната работна заплата и наетите в преработващата промишленост (%), 2023 г.

Икономическа дейност*	Продукция	Оборот	СРЗ	Наети
Производство на осн. метали и метални изделия, без машини и оборудване	7.7	-4.4	19.6	3.5
Производство на електрически съоръжения	0.3	7.4	13.8	-14.5
Производство на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия	-5.5	-2.7	13.5	0.9
Производство на текстил, облекло, обувки и други изделия	-11.3	0.4	17.3	-7.2
Производство на машини и оборудване	-11.0	0.4	8.4	-1.5
Производство на химични продукти	-9.3	-29.0	16.2	1.8
Производство на комп. и комуникационна техника, електр. и опт. продукти	-11.1	6.7	10.8	-0.8
Производство на превозни средства	0.0	-3.3	15.9	15.7
Производство на лекарствени вещества и продукти	-1.0	12.0	20.5	-4.6
Производство на изделия от каучук, пластмаси и други неметални мин. суровини	-11.8	1.4	18.9	-0.5
Преработваща промишленост	-4.1	-5.3	15.7	-1.2

* Дейностите са подредени в низходящ ред според дела им в износа.

Източник: НСИ, собствени изчисления

Нарастването на компенсацията на един нает в услугите остана по-ниско в сравнение с индустрията. По-съществено повишение на показателя е отчетено в дейностите *култура, спорт и развлечения* (18.4%) и *финансови и застрахователни дейности* (12.8%), докато в агрегирания отрасъл *търговия, транспорт и хотелиерство и ресторантьорство* растежът на показателя достигна 8.2%. Отчетеният номинален растеж на компенсацията на един нает в услугите изпревари този на производителността през 2023 г. Тя се понижи (-1.1%), обусловена от забавянето в растежа на добавената стойност и нарастването на заетостта в сектора. Наблюдаваната тенденция се отнася за почти всички дейности на услугите. Детайлните данни от краткосрочната статистика показват, че увеличението на средната работна заплата е съпоставимо при някои от дейностите или по-ниско спрямо увеличението на оборота измерено по текущи цени. В повечето дейности растежът на доходите е съпроводен от спад на наетите, който е доста по-нисък от този при наетите в *преработващата промишленост*. В секторите *хотелиерство и ресторантьорство* и *търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети*, които бяха най-силно засегнати по време на пандемията, има повишение на наетите.

Табл. 4: Динамика на оборота и средната работна заплата в услугите (%), 2023 г.

Избрани икономически дейности	Оборот	СРЗ	Наети
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	-1.4	13.5	1.2
Транспорт	-1.1	19.1	-0.5
Хотели и ресторанти	16.6	16.2	5.4
Създаване и разпространение на информация	5.3	11.6	-1.4
Професионални дейности	12.9	6.9	-1.4

Източник: НСИ, собствени изчисления

По данни от Годишната статистика на разходите за труд средната работна заплата през 2023 г. общо за икономиката се повиши номинално с 13.7%. Нарастването на доходите от труд през годината се запази високо както в обществения, така и в частния сектор. Номиналното увеличение на доходите напълно компенсира нарастването на цените в страната. Средната работна заплата се повиши с 13.2% в частния сектор и с 14.9% в обществения сектор, което съответстваше на реален растеж, дефлирани с ХИПЦ, от 4.3% в частния сектор и 5.8% в обществения сектор на икономиката. По-високият ръст на доходите в обществения сектор се обуславя от забавеното компенсиране на работещите в сектора през 2022 г. и пренасянето на част от разходите през 2023 г.

Съгласно промени в Кодекса на труда¹¹ възприетият механизъм за минимална работна заплата в България предполага, че нейното ниво за следващата календарна година се определя до 1 септември на текущата година в размер на 50% от средната брутна работна заплата за период от 12 месеца, който включва последните две тримесечия на предходната година и първите две тримесечия на текущата година. Определената МРЗ за страната не може да бъде по-ниска от тази за предходната година. След направените промени с ПМС № 37 от 24.03.2022 г. за определяне размера на МРЗ за страната е прието, че нейният размер ще е 710 лв., в сила от 1 април 2022 г. От началото на 2023 г. минималната работна заплата бе повишена на 780 лв., което кореспондира на 12.2% средногодишно номинално повишение спрямо 2022 г. Номиналният растеж на МРЗ през 2023 г. изостана спрямо този

¹¹ Влезли в сила с ДВ 14/10.02.2023 г.

на средните доходи от труд в икономиката, което е обяснимо поради така приетия механизъм за нейното определяне, който взема данните за предходната година и настоящата.

Поради по-високото увеличение на компенсацията на един нает спрямо ръста на производителността на труда през 2023 г. номиналните разходи за труд на единица продукция (НРТЕП) се увеличиха с 12.3%, докато в реално изражение техният темп бе 4.5%. Делът на разходите за труд в брутна добавена стойност (БДС) се повиши във всички основни икономически сектори. Най-голямо увеличение в дела от 37% спрямо 27% през 2022 г. имаше в *селското стопанство* поради спада в брутна добавена стойност и увеличението на разходите за труд. В *индустрията* този дял се повиши до 45% от 40%, а в *услугите* до 53% от 51%. Разгледано общо за икономиката, делът на компенсациите на наетите в БДС в България е 50.1% и остана по-нисък спрямо този в ЕС-27.

Най-значително повишение на РТЕП е отчетено в сектор *индустрия* – 20.8% в номинално и 11.7% в реално изражение, като в *преработващата промишленост* номиналните се повишиха с 18.6%, а реалните РТЕП – с 3.2%. Наблюдаваната динамика на доходите и производителността на труда в *строителството* намира резултат в ускорено нарастване на номиналните РТЕП до 20.0%, като в реално изражение повишението беше 8.8%.

Табл. 5: Потенциален риск за захранване на инфлацията от растежа на заплатите, 2023 г.

Икономическа дейност	Номинални РТЕП, изменение, % (1)	Дефлатор на БДС, % (2)	Дял на труда в БДС (КН/БДС), изменение, % (3)	Разлика (п.п.) (1)-(2)-(3)	Риск (+ наличие, - липса)
Общо	12.3	7.2	6.4	-1.3	-
Селско стопанство	20.0	-10.5	37.7	-7.2	-
Индустрия	20.8	8.2	11.8	0.8	+
Промисленост	20.9	7.8	12.2	0.9	+
Строителство	20.0	10.3	9.2	0.5	+
Услуги	11.2	7.9	3.1	0.2	+
Търговия; Транспорт; Туризъм	7.8	6.8	1.5	-0.5	-
Информационни дейности	8.5	11.3	-2.4	-0.4	-
Финансови и застрахователни дейности	11.7	6.2	5.5	0.0	+
Операции с недвижими имоти	8.6	5.0	1.8	1.8	+
Професионални дейности	10.7	9.2	1.3	0.2	+
Култура, спорт и развлечения	15.2	11.8	8.7	-5.3	-

Източник: НСИ, собствени изчисления

Сравнението по икономически дейности между динамиката на номиналните РТЕП с тази на дефлатора на добавената стойност и дела на труда, измерен чрез отношението между компенсациите на наетите и БДС, може да се използва, за да се оцени дали може да се очаква потенциален риск, свързан с продължаващо захранване на инфлационните процеси в страната по линия на нарастването на заплатите. Увеличаването на номиналните разходи за труд на единица продукция над дефлатора и увеличението на дела на труда е по-вероятно да доведе до допълнително повишение на цените, тъй като фирмите ще имат стимули да увеличават цените допълнително, за да възстановят маржовете си. Данните за

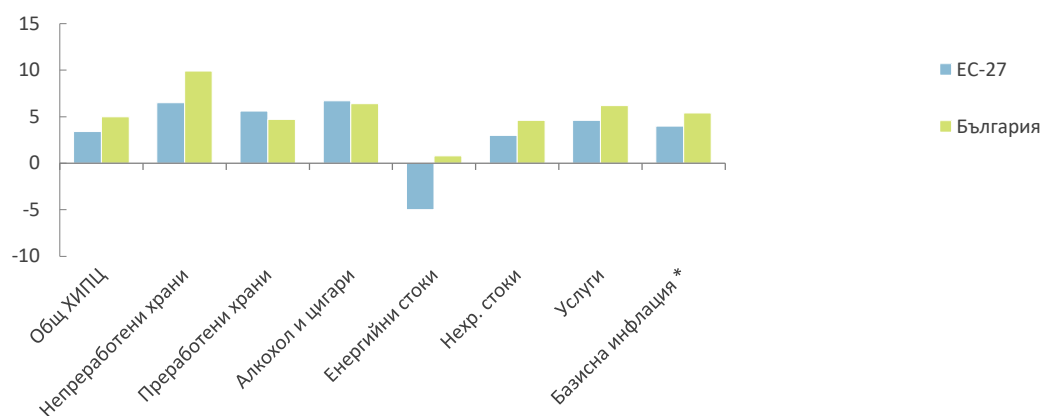
България през 2023 г. показват, че в *индустрията* и в това число и в *промишлеността* и *строителството* както и в част от дейностите на услугите (в т.ч. *финансови и застрахователни дейности, операции с недвижими имоти и професионалните дейности*) съществува подобен риск, докато в селското стопанство такъв няма. ■

ИНФЛАЦИЯ

Тенденцията на намаление на годишния темп на инфлация в страната, която се наблюдава от последното тримесечие на 2022 г., се задържа през цялата 2023 г. Инфлацията според ХИПЦ се сви от 14.3% на годишна база през декември 2022 г. до 5.0% през декември 2023 г. Средногодишната инфлация бе 8.6%.

Забавянето на инфлационните процеси се дължеше в най-голяма степен на тенденцията на намаление на международните цени на суровините, както и на базов ефект от ускореното поскъпване през предходната година (виж специалното каре). Във връзка с описаните тенденции, забавяне в темпа на инфлация бе наблюдавано при всички основни компоненти на ХИПЦ, с изключение на групата *алкохол и тютюневи изделия*, поради направеното повишение на акцизните ставки за цигарите от март 2023 г.

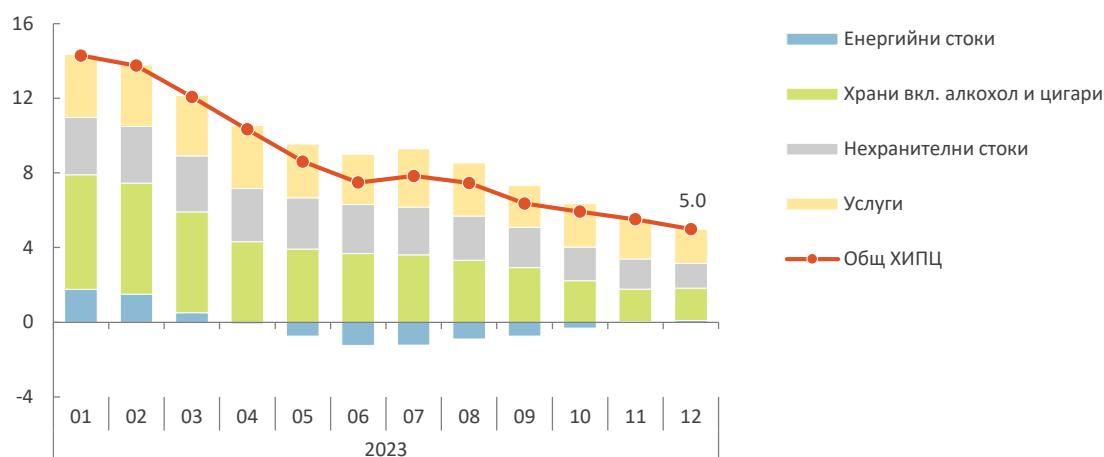
Граф. 29: Годишен темп на инфлация към декември 2023 г. по основни компоненти на ХИПЦ

* От общия индекс са изключени храни, енергийни стоки, алкохол и цигари

Източник: Евростат, собствени изчисления

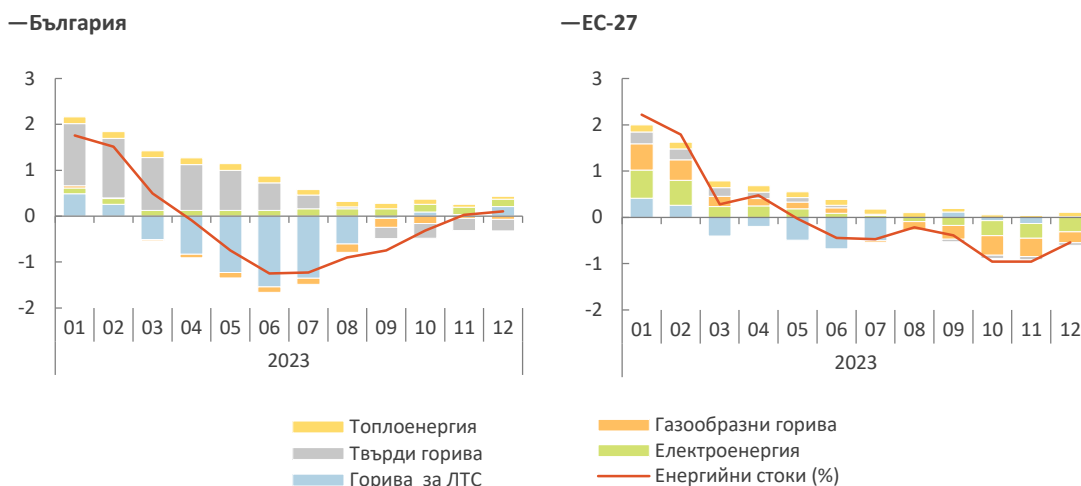
Граф. 30: Приноси по компоненти на ХИПЦ по месеци на 2023 г. (% на годишна база)

Източник: Евростат, собствени изчисления

Подобен процес на дезинфлация бе наблюдаван и в другите европейски държави, като средно за ЕС-27 годишният темп на инфлация се понижи от 10.0% през януари до 3.4% в края на годината. Енергийните стоки са компонентът на ХИПЦ, при който бе отчетена най-съществена разлика по отношение на изменението на цените им в края на 2023 г., при сравнение между България и ЕС-27.

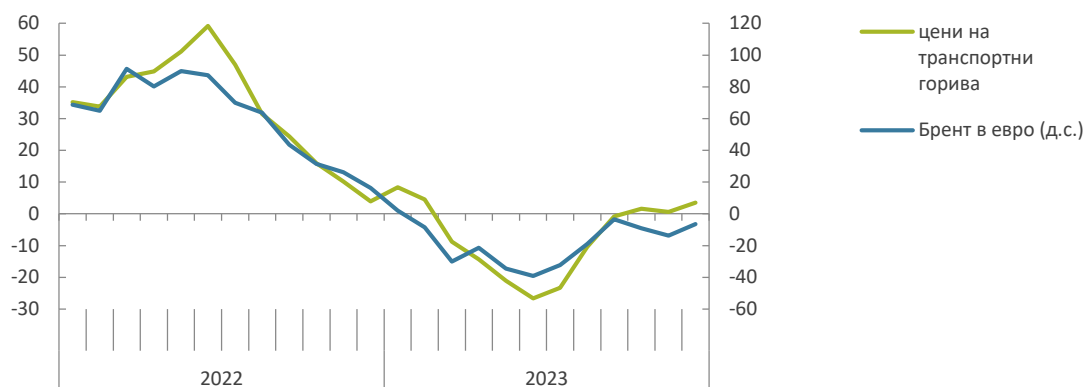
Граф. 31: Приноси по основни групи енергийните стоки (в пр.п.) за България и средно за ЕС27

Източник: Евростат, собствени изчисления

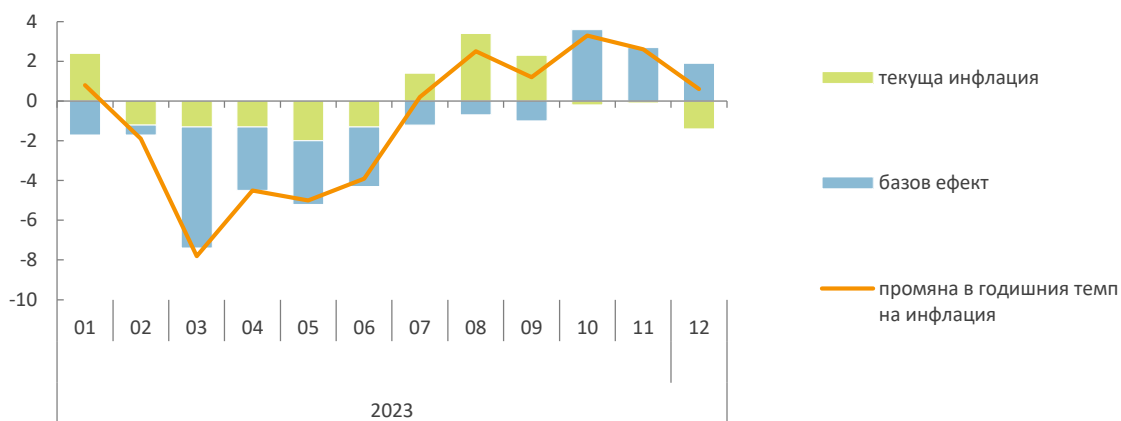
Енергийните стоки имаха отрицателен принос в общата инфлация през по-голямата част от годината. Динамиката на цените в групата се определяше най-вече от тази на транспортните горива във връзка с поевтиняването на петрола на международните пазари. Едва към края на годината тази тенденция се обърна и приносът им бе слабо положителен, като се дължи на действието на базови ефекти.

Граф. 32: Цени на петрол сорт „Брент“ и на транспортни горива (% на год. база)

Източник: Евростат, Световна банка, собствени изчисления

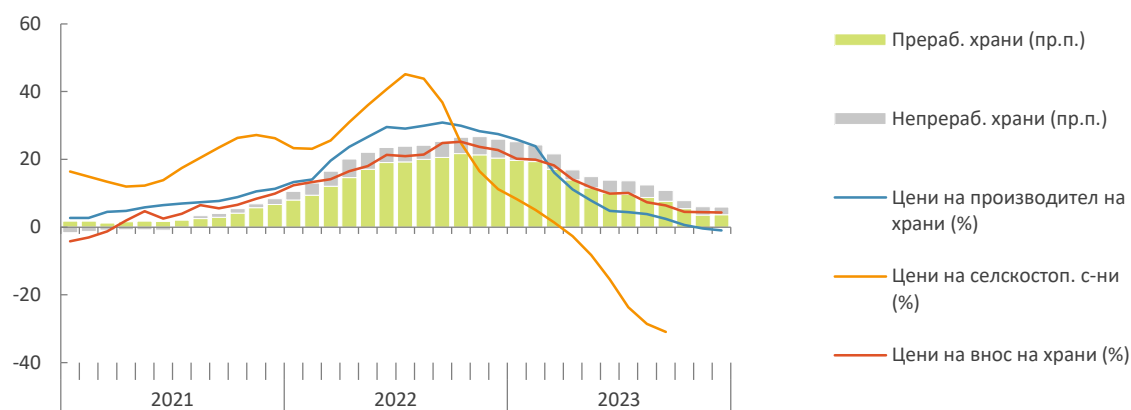
Граф. 33: Влияние на базовия ефект при енергийните стоки (пр.п.)

Източник: Евростат, Световна банка, собствени изчисления

При сравнение със средното за ЕС, по основни енергийни стоки, през първата половина на годината в България се наблюдава по-силен положителен принос на твърдите горива и по-голям отрицателен принос на течните горива за ЛТС, докато през второто полугодие впечатление прави нарастването на цените на електроенергията при поевтиняване средно за ЕС-27. Увеличението на регулираните цени на електроенергията за домакинствата в страната бе ограничено до 3-4% в периода 2021–2023 г., докато средно за ЕС то бе двуцифрено. От средата на 2023 г. се наблюдава обратна тенденция, цените средно за Съюза се понижават спрямо година по-рано, поради което отрицателният им принос има по-силна роля за забавяне на общия индекс, докато в България приносът продължава да е нисък, но положителен.

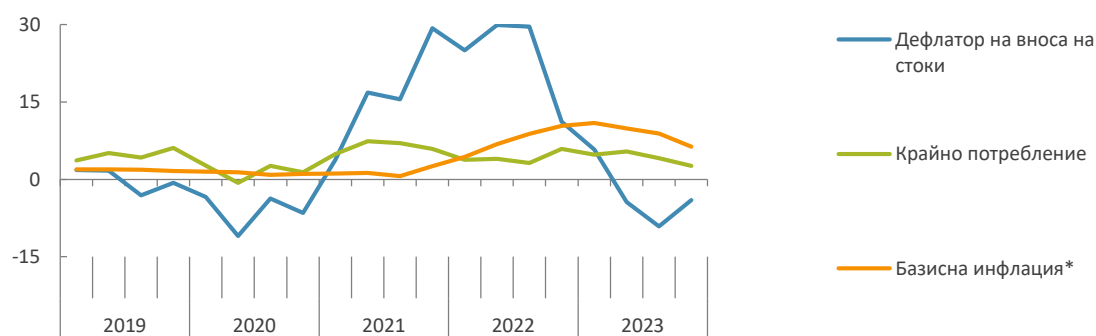
Граф. 34: Годишен темп на изменение на цените на храните по веригата на производство и приноси на преработени и непреработени храни

Източник: Евростат, собствени изчисления

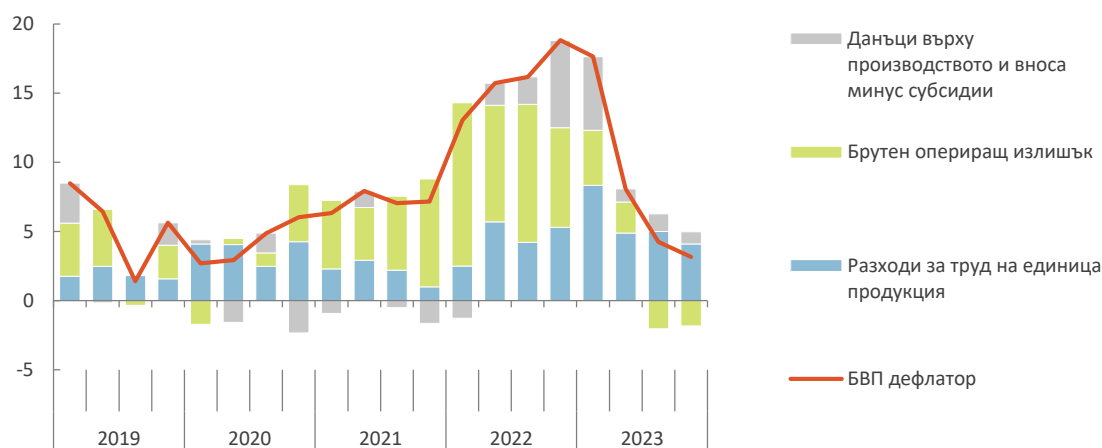
Инфлацията в групата **храни и безалкохолни напитки** се забави осезаемо от 26.0% на годишна база през декември 2022 г. до 5.9% през декември 2023 г. Най-съществен принос за това имаше динамиката на преработените храни, като тя бе повлияна най-вече от спада на международните цени на селскостопанските суровини и съответно по-ниските разходи за производство. Забавянето в поскъпването на непреработените храни бе по-слабо изразено. При тази подгрупа имаше и по-голямо повишение на цените в сравнение със средното на ЕС-27 към края на годината, което бе формирано от поскъпване на месото. То бе свързано както с по-високите цени на внос на съответните продукти, така и с по-високите цени на фуражите.

Граф. 35: Инфлация, потребление и дефлатор на вноса на стоки (% на год. база)

* Изключва храни, енергийни стоки, алкохол и цигари

Граф. 36: Приноси към изменението на дефлатора на БВП, метод на доходите* (пр.п.)

* За да се изчисли приносът към дефлатора на БВП по метода на доходите, всеки от компонентите (брутен опериращ излишък, компенсация на наетите и данъци върху производството и вноса минус субсидии) в номинална стойност, е разделен на БВП по цени от 2015 г. Така се получават разходи за труд и печалби на единица продукция.

Източник: НСИ, собствени изчисления

При **базисната инфлация** също бе отчетено забавяне, като индикаторът се понижи от 11.1% на годишна база през декември 2022 г. до 5.4% в края на 2023 г. Съществено влияние за наблюдавания процес оказва понижението на цените на стоките от внос. Индикаторът обаче все още остава на сравнително високо ниво от историческа гледна точка във връзка с наблюдаваните косвени ефекти от повишението на разходите за труд в икономиката, както и ръста на вътрешното търсене. Предвид това, и двата основни подкомпонента оказаха влияние за понижението на базисната инфлация, като при промишлените стоки процесът бе по-изразен в сравнение с услугите.

Инфлацията при стоките и услугите с **административно контролирани цени** бе 5.2%¹² на годишна база към декември 2023 г., при 7.9% за същия период на 2022 г. С по-съществен принос бяха повишенията в цените на лекарствените продукти – с 9.8%, електроенергия – с 4.4%, водоснабдяване и събиране на битови отпадъци – съответно с 8.2% и 6.8%. Предвид низходящата динамика на международните цени, услугите по централно газоснабдяване отчетоха поевтиняване с 26.2%. Въпреки тази тенденция, топлинната енергия поскъпна средно с 10.1% към края на годината, тъй като от началото на юли бе върната стандартната ставка на ДДС (от 9 на 20%) за парно, топла вода и природен газ. При природния газ обаче ефектът бе компенсиран от пониженията в котировките на международните пазари.

През март 2023 г. бяха въведени и нови по-високи акцизни ставки върху цигарите, вследствие на което цените им се повишиха средно с 5.7% на годишна база в края на 2023 г. Според публикувания от Евростат ХИПЦ при постоянно ниво на данъците, общият ефект от повишенията на ставките на акцизите и ДДС се оценява на 0.2 пр.п. по-висока инфлация към декември 2023 г.

¹² Индексът на контролираните цени се изчислява чрез претегляне на съответните елементарни агрегати.

Базов ефект и влиянието му за забавяне на годишния темп на инфлация в България през 2023 г.

Инфлацията може да бъде измерена по различни начини, но най-често използваният метод е чрез изчисляване на годишния темп на изменение на индекса на потребителските цени (ИПЦ). Това е процентното изменение на стойността на индикатора през даден месец в сравнение със същия месец на предходната година. Едно от основните предимства е, че чрез използването му до голяма степен може да се избегне влиянието на сезонните колебания върху измерваната инфлация. Така по дефиниция годишният темп на инфлация зависи от стойността на ИПЦ през съответния месец, но също и от стойността му дванадесет месеца по-рано, която е отправната точка или „базова“ стойност. Често обаче промените в индекса на потребителските цени през базовия месец оказват значително влияние върху годишния темп на инфлация, което се нарича базов ефект. Именно базовият ефект е този, при който промените се дължат в по-голяма степен на ценовата динамика през предходната година, отколкото на текущата. Тази концепция е разгледана в настоящото каре, като е анализирано и влиянието на базовите ефекти върху профила на инфлацията през 2023 г.

Изчисляване на годишен темп на инфлация

Годишният темп на инфлация (π_t) се изчислява като процентната промяна между индекса на потребителските цени през даден месец (P_t) и стойността на индекса през същия месец на предходната година (P_{t-12}), което приблизително може да бъде представено както следва:

$$\pi_t = \left(\frac{P_t - P_{t-12}}{P_{t-12}} \right) \times 100 \approx (\ln(P_t) - \ln(P_{t-12})) \times 100$$

От горната формула следва, че разликата в годишните темпове на инфлация между два последователни месеца е приблизително равна на разликата между месечния темп на инфлация през текущия месец (текуща инфлация) и месечния темп на инфлация дванадесет месеца по-рано (базов ефект):

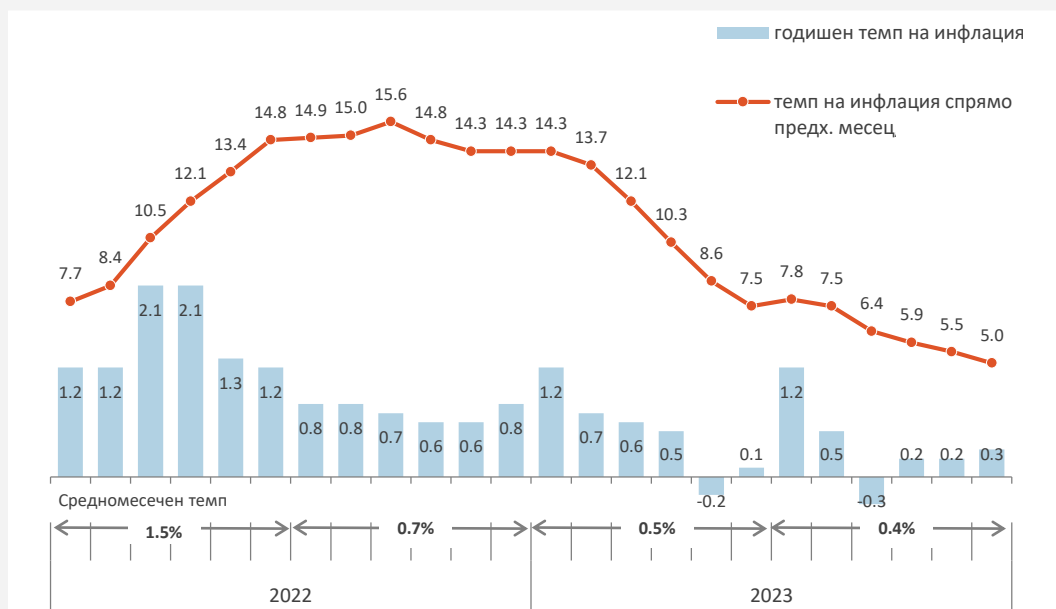
$$\begin{aligned} \pi_t - \pi_{t-1} &= \left(\frac{P_t - P_{t-12}}{P_{t-12}} - \frac{P_{t-1} - P_{t-13}}{P_{t-13}} \right) \times 100 \approx \\ &\approx (\ln(P_t) - \ln(P_{t-1}) - (\ln(P_{t-12}) - \ln(P_{t-13}))) \times 100 = \left(\ln \frac{P_t}{P_{t-1}} - \ln \frac{P_{t-12}}{P_{t-13}} \right) \times 100 \end{aligned}$$

Ако индексът се повиши в периода от $t-13$ до $t-12$, това ще намали изменението на годишната инфлация между $t-1$ и t . В този смисъл, от техническа гледна точка, базовият ефект може да бъде описан като приносът на промените в индекса на потребителските цени през базовия период към изменението на годишния темп на инфлация (виж ЕЦБ, 2005, 2007).

Като конкретен пример може да се разгледа забавянето на годишния темп на инфлация между ноември и декември 2023 г. (виж графиката). Общият ХИПЦ се свива от 5.5% през ноември до 5.0% през декември, колкото е разликата между месечните изменение на индекса през декември 2023 г. и декември 2022 г. ($0.3 - 0.8 = -0.5$). Така по-силното месечно повишение на цените през базовия период в сравнение с текущия влияе

за забавяне на годишния темп на инфлация. В противоположния случай, когато месечните темпове за един и същи месец през годината са много сходни или еднакви, годишният темп на инфлация между два последователни месеца няма да се промени съществено. Така месечното изменение на ХИПЦ за януари 2022 г. и януари 2023 г. е 1.2%, поради което и годишният темп на инфлация за декември 2022 г. и януари 2023 г. остава без промяна в размер на 14.3%.

Месечен и годишен темп на инфлация според ХИПЦ за 2022 и 2023 г. (%)

Източник: Евростат, собствени изчисления

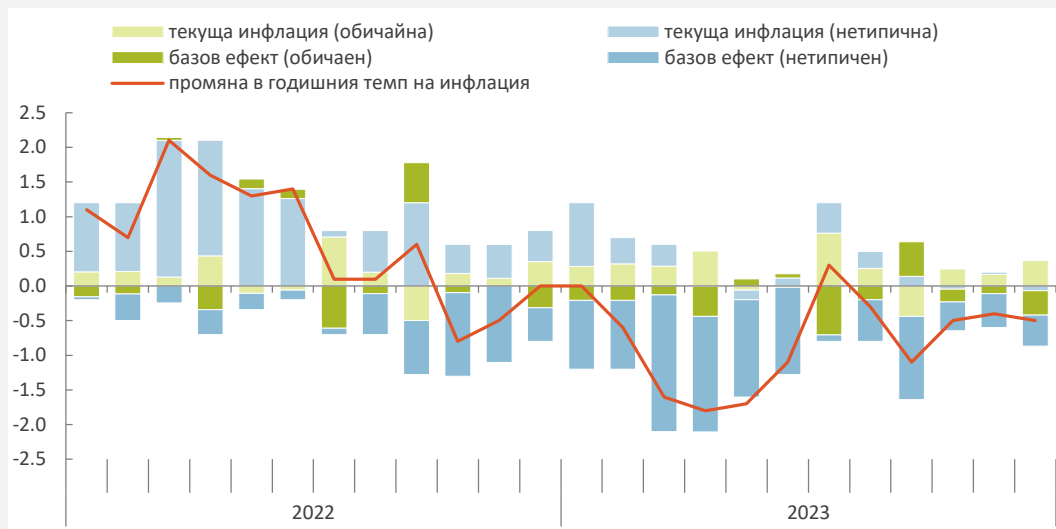
Забавянето на годишния темп на инфлация в страната е по-силно изразено през първата половина на 2023 г., отколкото през второто полугодие. Инфлацията по месеци на годишна база се свива с 6.8 пр.п. от 14.3% през декември 2022 г. до 7.5% през юни и с 2.5 пр.п. до 5.0% през декември 2023 г. Това се обяснява именно с базовия ефект, тъй като забавянето на средномесечния темп на инфлация (осреднените изменения на ИПЦ спрямо предходния месец) през първото полугодие в сравнение със съответния период на 2022 г. е по-осезаемо.

Влияние на базовия ефект за забавяне на годишния темп на инфлация през 2023 г.

От икономическа гледна точка, за да се интерпретира влиянието на базовия ефект и промените в цените през текущия месец, необходимо е да се разграничи „нормалното“, обичайно развитие на месечните темпове на инфлация от „необичайно“ (нетипично) силните ценови промени. Нормалното (обичайно) развитие се свързва със сезонните колебания на инфлацията, докато необичайните стойности са отклонения от тези колебания. Такива например са шокови промени в цените на суровините под въздействието на геополитическа нестабилност или неблагоприятни климатични явления.

Обичайният компонент на месечния темп на инфлация се изчислява като сума от средномесечната стойност за последните десет години и сезонния компонент, получен след изглаждане на времевия ред. Останалата част от месечния темп се отнася до необичайни фактори и включва всичко, което не може да бъде обяснено с тренда и сезонността.

Декомпозиция на приноса на промените с обичаен и нетипичен характер за динамиката на годишния темп на инфлация в България за 2022 и 2023 г. (пр.п.)

Източник: Евростат, собствени изчисления

Текущата инфлация през 2022 г. беше повлияна от необичайно силни промени в цените на международно търгуваните суровини, поради което тя се ускори над обичайните си стойности. В този период приносът на нетипичния компонент към текущата инфлация бе преобладаващ. Това впоследствие доведе до намаляване на годишната инфлация през 2023 г. под влияние на благоприятен (низходящ) базов ефект особено през първото полугодие, когато и отрицателният принос на нетипичния компонент на базовия ефект е особено силно изразен.

Използвана литература

ECB. (2005). Base effects and their impact on HICP inflation in early 2005. Monthly Bulletin January 2005: p. 31-33.

ECB. (2007). The role of base effects in driving recent and prospective developments in HICP inflation. Monthly Bulletin January 2007: p. 33-35.

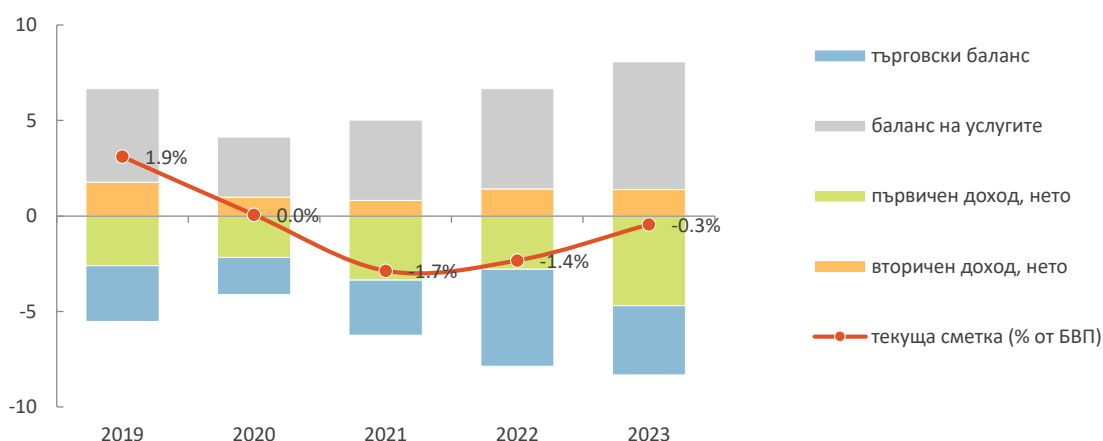
ВЪНШНА ПОЗИЦИЯ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ

България запази устойчива външна позиция на фона на влошената икономическа активност и нестабилната външна среда. Салдото по текущата сметка се подобри, а относително малкият дефицит не представлява риск за устойчивостта. Износът на стоки остана конкурентоспособен, с нарастващи търговски дялове на страната в световната търговия. Финансовата позиция на страната също остана устойчива, с продължаващо подобрене на Международната инвестиционна позиция и понижаване на външната задлъжнялост спрямо БВП.

ТЕКУЩА СМЕТКА И КОНКУРЕНТОСТ НА ИЗНОСА

През 2023 г. дефицитът по текущата сметка намаля до 0.3% от БВП, при подобрене на салдата в търговията със стоки и с услуги. Традиционно положителният баланс по статията вторичен доход (вкл. трансфери с международни институции и парични преводи от нерезиденти) се запази (1.5% от БВП) без съществени изменения спрямо предходната година. Основните входящи трансфери бяха паричните преводи от емигранти, които нараснаха с 19.1%, и трансферите от ЕС, които бяха високи с оглед края на периода за изплащане на средства от Многогодишната финансова рамка 2014–2020 г., но без голяма промяна спрямо 2022 г. При статията *първичен доход*, компенсациите на краткосрочно заетите в чужбина продължиха да се възстановяват, като потокът достигна почти напълно размера от периода преди пандемията. Полученият инвестиционен доход също следваше устойчива възходяща тенденция, но размерът му все още представлява едва около 1% от БВП. Изплатеният доход към инвеститори-нерезиденти нарасна (45.9%) в съответствие с повишението на brutния опериращ излишък през 2022–2023 г. Изходящият поток достигна 7% от БВП през 2023 г., което предопредели нарастването на дефицита по *първичен доход* и отрицателния принос на доходните статии към изменението на текущата сметка.

Граф. 37: Текуща сметка по компоненти (млн. евро)

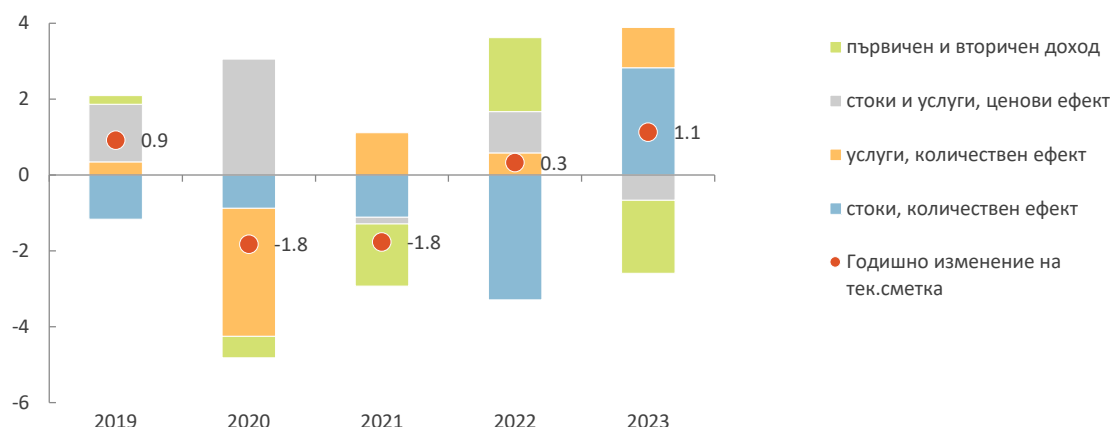

Източник: БНБ, НСИ, собствени изчисления

През 2023 г. излишъкът при услугите се подобри до 7.1% от БВП спрямо 6.1% година по-рано. В резултат от продължилото активизиране на международните пътувания, постъпленията от посещения на нерезиденти в страната нараснаха с 14.9%. Нивото им остана под реализираното през 2019 г., но възходящата динамика бе водеща за подобренето в баланса на услугите. Приходите от посещения на чужденци достигнаха около 97.2% от предпандемичните, докато броя посещения в страната леко надмина стойностите от 2019 г. –

100.6%. Туристическите визити, обаче, все още са по-малко от периода преди COVID-19 (90.8%). Данните на НСИ показват и лека промяна в регионите. Има съществено увеличение на посещенията с цел туризъм и почивка от съседни държави от ЕС – Румъния и Гърция, като те са и основната причина за възстановяването на общия брой туристически посещения от ЕС. Броят туристи от Германия все още е почти наполовина по-нисък в сравнение с предпандемичния период. Сред останалите услуги в платежния баланс, износът на информационни услуги продължи да нараства с двуцифрен темп (16.1%). Това е единствената по-голяма група услуги, при които не бе отчетено понижение в резултат от пандемията, а приносът ѝ за нарастване на износа през 2023 г. бе почти изравнен с приноса на туристическите услуги. При консултантските услуги също бе отчетено по-значимо повишение на износа през 2023 г.

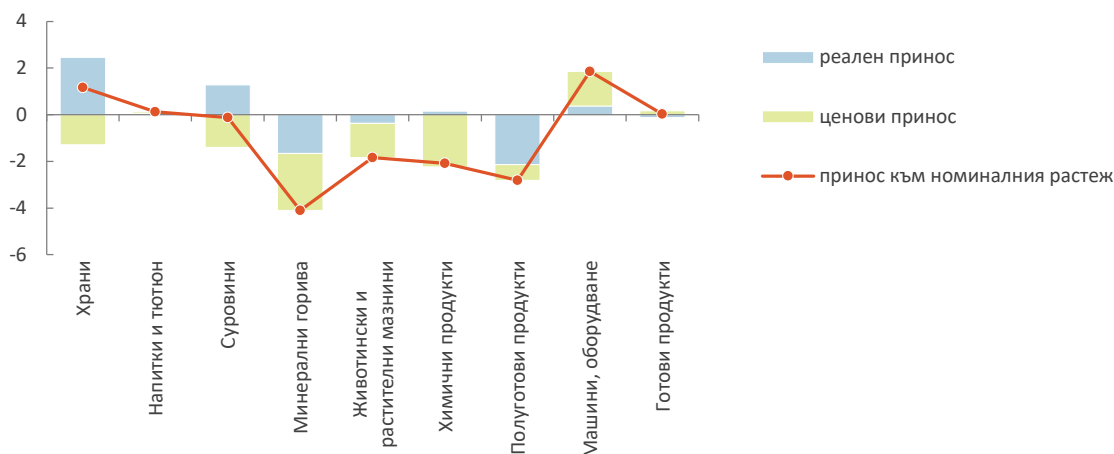
Граф. 38: Приноси към изменението на текущата сметка към БВП (пр.п.)

Източник: БНБ, НСИ, собствени изчисления

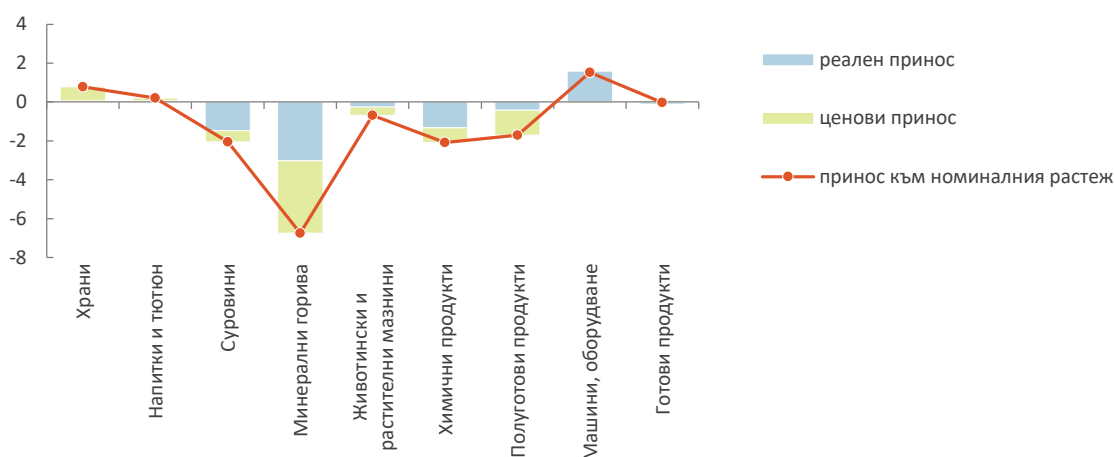
Външната търговия със стоки имаше положителен принос от 2 пр.п. към изменението на текущата сметка. Търговският дефицит се сви до 5.9% от БВП през 2023 г. Номиналният спад на вноса (10.1%) бе по-висок от този на износа (8.1%). Същата динамика бе наблюдавана и в количествено изражение, докато дефлаторът на износа намаля с по-бързи темпове спрямо този на вноса. Основен принос за последното имаше спадът в цените на *минералните горива и подобни продукти (вкл. електроенергия), зърнените растения, цветни метали и продукти от тях, химическите продукти и растителните масла*, всички от които имат висок дял в износа. Понижението в цените представляваше корекция спрямо високите нива достигнати през 2022 г. В резултат, при износа спрямо вноса бе отчетен по-слаб спад на изнесените количества, но на по-ниски цени. Това предопредели отрицателния ефект върху текущата сметка от изменението в цените, при положителен принос от количествата в търговията със стоки.

Граф. 39: Номинален растеж на износа, приноси по групи стоки (реален и ценови компонент в пр.п)

Източник: СБ, БНБ, собствени изчисления

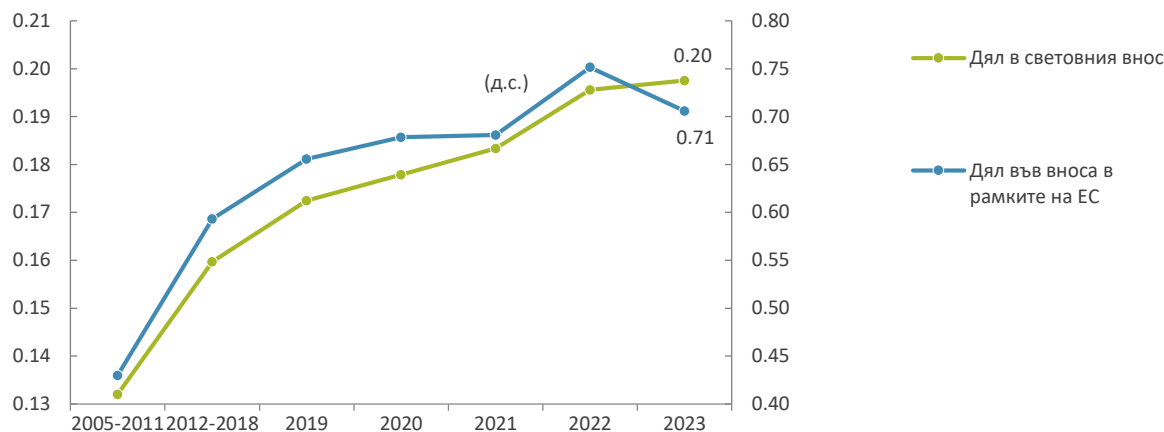
Граф. 40: Номинален растеж на вноса, приноси по групи стоки (реален и ценови компонент в пр.п.)

Източник: Евростат, НСИ, собствени изчисления

Спадът на износа на стоки на България бе по-нисък от средния в света, което спомогна за продължаващо подобрене на дела на страната в глобалната търговия. Износът към страните членки се понижи с 9% в номинално изражение, при запазване на нивата на вноса в ЕС, затова и през годината бе отчетен спад в пазарния дял на България в търговията в Общността. Стойността за 2023 г. обаче е над дела от 2021 г. и представлява продължение на възходящия тренд, наблюдаван през последните десетилетия. Търговията към трети страни се понижи с 3%, като водеща роля за динамиката имаха балканските държави (най-вече Турция и Сърбия) и Украйна. И при трите страни спадът идва след като през предходната година бяха отчетени растежи над средните стойности за страната. При търговията с Китай бе отчетен растеж на износа с 29.7%, като това бе и страната с най-голям положителен принос към общата динамика на износа на стоки на България през 2023 г.

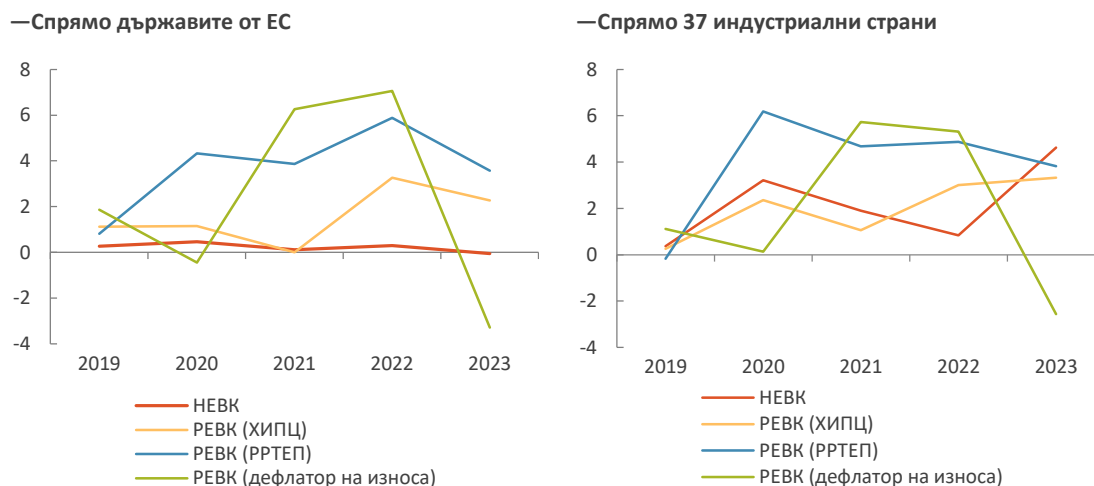
Граф. 41: Дял на българския износ в международния стокообмен (%)

Източник: СБ, БНБ, собствени изчисления

Динамиката на реалния ефективния валутен курс също показва запазване на конкурентността на износа през 2023 г. РЕВК, изчислен с различни дефлатори, отчете забавяне на повишението спрямо предходната година, като в случая с изменението на цените за износ дори показва обезценяване. Влиянието на дефлаторите до известна степен бе компенсирано от нарастване на номиналния валутен курс, най-вече спрямо търговските партньори извън ЕС. Традиционно, най-високо бе нарастването на РЕВК, дефлиран с разходите за труд, но дори и при този показател през 2023 г. се наблюдава забавяне спрямо 2022 г.

Граф. 42: Ефективни валутни курсове (годишен растеж, %)

Източник: Европейска комисия

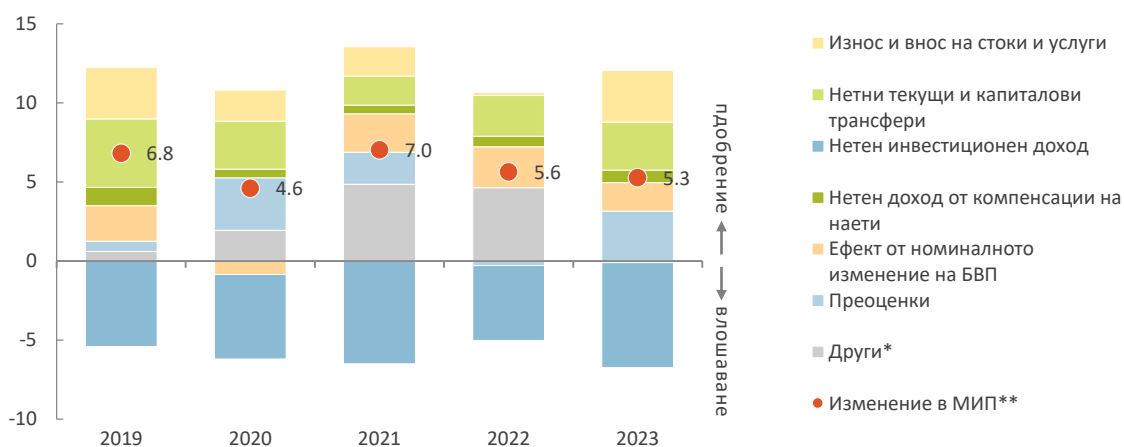
ФИНАНСОВИ ПОТОЦИ И ЗАДЛЪЖНЯЛОСТ

Международната инвестиционна позиция (МИП)¹³ на страната продължи да се подобрява и през 2023 г., въпреки високата степен на несигурност в световен план. Традиционно, входящите нетни текущи и капиталови трансфери (в това число средства от фондовете на ЕС) се отразиха в подобрене на МИП. Излишъкът при търговията със стоки и услуги също оказва положителен ефект върху подобренето на МИП. Изходящият поток на изпла-

¹³ Параграфът представя анализ на връзките на страната с останалия свят (потоци от платежния баланс) и на ефекта от различни преоценки на чуждестранните активи и пасиви и е базиран на Lane, Philip R., and Gian Maria Milesi-Ferretti, 2005, "Financial Globalization and Exchange Rates," IMF Working Paper No. 05/03.

тения инвестиционен доход към нерезиденти се увеличи с 45.9%, поради което отрицателният принос на този компонент нарасна. През годината бяха отчетени положителни ефекти от преоценки на портфейла и от номиналното нарастване на БВП.

Граф. 43: Приноси по компоненти към изменението на съотношението МИП/БВП (пр.п.)

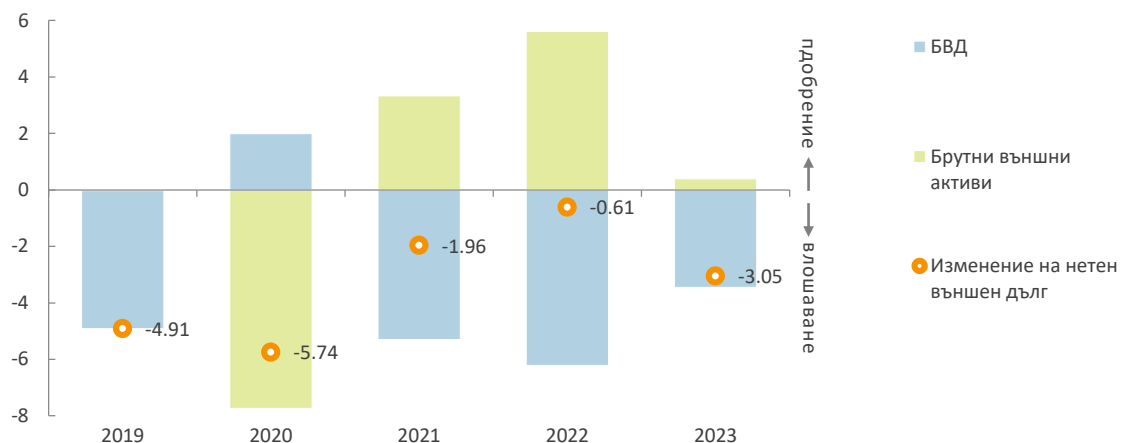

* „Други“ включва влиянието на годишните потоци по статията Грешки и пропуски (Платежен баланс) върху изменението на съотношението на МИП към БВП. ; ** Тъй като МИП е отрицателна, когато изменението между две години също е отрицателно („-“), се наблюдава нарастване на отрицателния баланс или влошаване на МИП. Съответно „+“ означава свиване на отрицателния баланс, т.е. подобряване на МИП.

Източник: БНБ, НСИ, собствени изчисления

Съотношението на МИП към БВП продължи да се подобрява и през 2023 г., като отрицателното салдо се сви с 5.3 пр.п. и достигна 7.6% от БВП. Изразен в евро, отрицателният баланс се понижи с близо 3.9 млрд. евро или 35.3% спрямо нивото от края на предходната година до близо 7.2 млрд. евро. За пета поредна година съотношението към БВП остана над прага от -35%, заложен от ЕК като показател за липса на макроикономически дисбаланси и измерител на устойчивостта на външната позиция. Подобряването на инвестиционната позиция отрази по-същественото нарастване на активите (с 9.8% до 86.3 млрд. евро) и по-слабото повишение на пасивите (с 4.2% до 93.5 млрд. евро). Съществена активност проявиха финансовите предприятия различни от банки, застрахователните предприятия и пенсионните фондове, които увеличиха размера на активите си под форма на дългови ценни книжа с близо 1.4 млрд. евро., докато придобитите от Търговските банки книжа се увеличиха с 504.9 млрд. евро. От страна на пасивите, динамиката бе движена от нарастване на Преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) под формата на дялов капитал и дългови инструменти. През ноември 2023 г. страната емитира еврооблигации на международните капиталови пазари в два транша от 7.5 и 12.5 годишни с общ размер от 2.3 млрд. евро.

Граф. 44: Принос на компонентите на нетния външен дълг (% от БВП)

Източник: БНБ, собствени изчисления

България продължи да бъде нетен кредитор на останалия свят, като Брутните външни активи надвишиха размера на Брутния външен дълг (БВД) с близо 30.9 млрд. евро или 32.9% от БВП. Брутният външен дълг възлезе на 45.4 млрд. евро (48.3% от БВП) към декември 2023 г., което представлява намаление от 3.2 пр.п. спрямо предходната година. В номинално изражение външният дълг на сектор Държавно управление се увеличи с 22.6%, а на Банковия сектор с 3.9%. Намаление бе отчетено в секторът на Централна банка с 0.7%, Вътрешнофирмено кредитиране с 2.3% и Други сектори (с изкл. на посочените) с 6%. ■

БАНКОВ СЕКТОР

ПРЕГЛЕД НА БАНКОВАТА СИСТЕМА

През 2023 г. българската банкова система се развиваше в условията на стабилно вътрешно търсене, подкрепено от нарастването на заетостта и все още относително висок ръст на доходите. Това обуслови и нарастващо търсене на заемни ресурси от банките, положително влияние върху което имаха и благоприятните условия за финансиране, предлагани от ликвидните и добре капитализирани банки. Предвид динамиката на търсенето на домакинствата, ускоряващия се ръст на кредитите и високите темпове на инфлация, Българската народна банка предприе увеличение на процента на минималните задължителни резерви (МЗР), които банките поддържат в централната банка с цел затягане на монетарните условия и ускоряване на трансмисията на лихвената политика на ЕЦБ. От 1 юни процентът на МЗР върху средствата, привлечени от нерезиденти, беше изравнен с този върху средствата, привлечени от резиденти на ниво от 10%. От 1 юли, ставката върху всички привлечени средства беше увеличен от 10% на 12 %. В допълнение, антицикличният капиталов буфер беше повишен от 1.5% на 2%, считано от 1 октомври 2023 г. Консолидационният процес в местния банков сектор продължи и през 2023 г. През април Кей Би Си Банк България се вля в Обединена българска банка, а през юни Юробанк България придоби дейността на клона БНП Париба Пърсънъл Файненс.

Системата поддържаше високите си нива на ликвидност, като коефициентът на ликвидно покритие в края на 2023 г. достигна 246.7% и се повиши спрямо 235% година по-рано. По-високата стойност на показателя беше реализирана въпреки ускоряващите се темпове на кредитиране и нарасналите капиталови изисквания през годината. Същевременно, подкрепа на ликвидната позиция имаше от страна на нарастването на нетния оперативен доход с 31% (вкл. ръст от 50.2% на нетния лихвен доход), както и от по-ниския спрямо 2022 г., но все пак значителен положителен нетен поток от депозити. Капиталовата позиция на банковата система се подобри през 2023 г. Коефициентът на обща капиталова адекватност в края на годината достигна 21.65% при 20.88% в края на 2022 г. Въпреки нарастването на общата рискова експозиция с 12.4%, предвид засилващия се кредитен ръст, нивото на капитализация се повиши благодарение най-вече на значителния ръст на печалбата, както и на увеличението на допълнителните резерви.

Необслужваните експозиции на банките достигнаха 3.9 млрд. лв. в края на 2023 г., като се понижиха с 13.4% спрямо края на предходната година. Делът им в brutните кредити и аванси продължи да се понижава и достигна 3.6% при 4.6% година по-рано. За подобриенето на показателя допринесоха както отписвания и продажби на портфейли от необслужвани заеми, така и повишението на brutните кредити и аванси с 10.6%. Начислените през годината обезценки бяха с 344.5 млн. лв. по-малко в сравнение с 2022 г., отчитайки спад с 9.9% и допринесоха за подобриенето на финансовия резултат на банковата система.

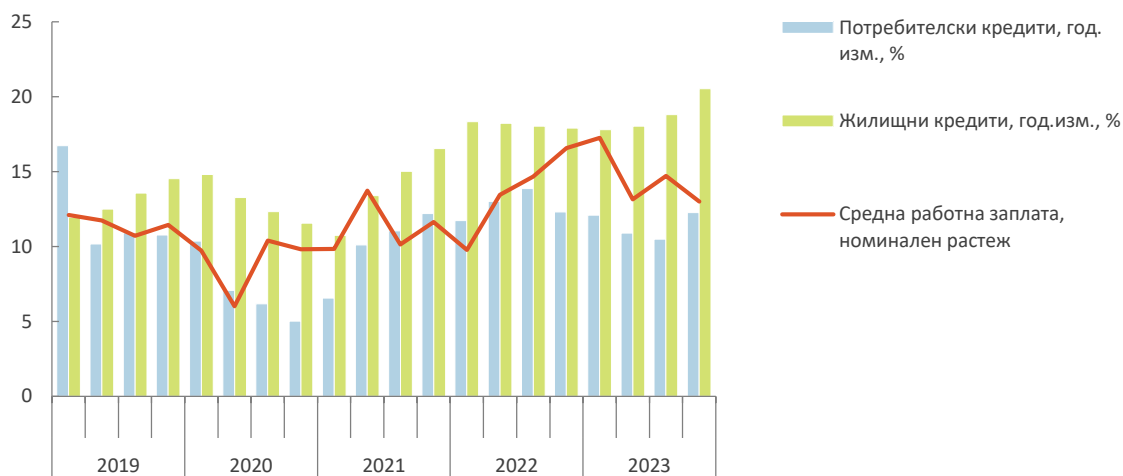
Към края на 2023 г. нетната печалба на банковата система достигна най-високата си историческа стойност от 3.14 млрд. лв., отчитайки нарастване с 64.4% спрямо реализираната през 2022 г. Това се дължеше на значителния ръст на нетния лихвен доход с 50.2%, като делът му в общия нетен оперативен доход се повиши в края на декември 2023 г. до 70.1% при 61.1% година по-рано. От своя страна, нетният приход от такси и комисионни, който имаше по-съществен принос за ръста на нетната печалба през предходните няколко години, забави значително темпа си на нарастване, а делът му в общия нетен оперативен

доход се сви от 27.1% в края на 2022 г. до 21.3%. Административните разходи запазиха темп на растеж близък до този от предходната година, но през 2023 г. те изостанаха спрямо значително по-бързото нарастване на приходите. Така, отношението им към нетния оперативен доход също се понижи за периода от 37.4% до 31.8%. Другата по-значима позиция в разходите – разходите за обезценка, се свиха с 29.2% в резултат от подобрението в качеството на банковите активи. Показателите за доходност реализираха съществено подобрение. Към края на 2023 г. възвръщаемостта на активите (ROA) достигна до 1.98%, а възвръщаемостта на собствения капитал (ROE) до 17.1% при съответно 1.33% и 11.98%, отчетени в края на 2022 г.

КРЕДИТНА АКТИВНОСТ

Годината премина под знака на силно търсене на банково финансиране от страна на частния сектор и най-вече на домакинствата. За това допринесоха едновременно фактори от страна на търсенето и на предлагането, като банките останаха активни в привличането на нов бизнес в среда на висока ликвидност и конкуренция по между си. Общо натрупаният размер на кредита на домакинствата нарасна с 15.9% спрямо годишен растеж от 14.6% през 2022 г. Принос за растежа имаха и двата основни сегмента - жилищното и потребителското кредитиране. При потребителските кредити до третото тримесечие се наблюдаваше слабо забавяне на растежа до 10.5% на годишна база, след което той се ускори до 12.3% към края на декември и остана относително висок.

Граф. 45: Динамика на номиналната работна заплата и кредита за домакинствата

Източник: БНБ и собствени изчисления

Кредитът за покупка на жилища продължи да се характеризира с устойчиво нарастване, продължавайки тенденцията от последните няколко години. В края на 2023 г. размерът му нарасна с 20.5% и достигна 19.9 млрд. лева, при растеж от 17.9% година по-рано. Това представлява 51.8% от общо кредита за домакинства и 22.1% от общо кредита за частния сектор. Търсенето на потребителски кредити също беше силно, като те се увеличиха с 12.3% на годишна база при същият годишен растеж и за 2022 г. Размерът им достигна 16.8 млрд. лв., или 43.8% от общия кредит за домакинствата. При новите кредити за покупка на жилища през годината се наблюдаваше увеличение на средномесечния обем (с 16.4%) спрямо 2022 г., в синхрон с продължаващото нарастване на цените на жилищата, което възлезе на 9.9% за 2023 г. Общият размер за годината възлезе на почти 7.8 млрд. лв. нови

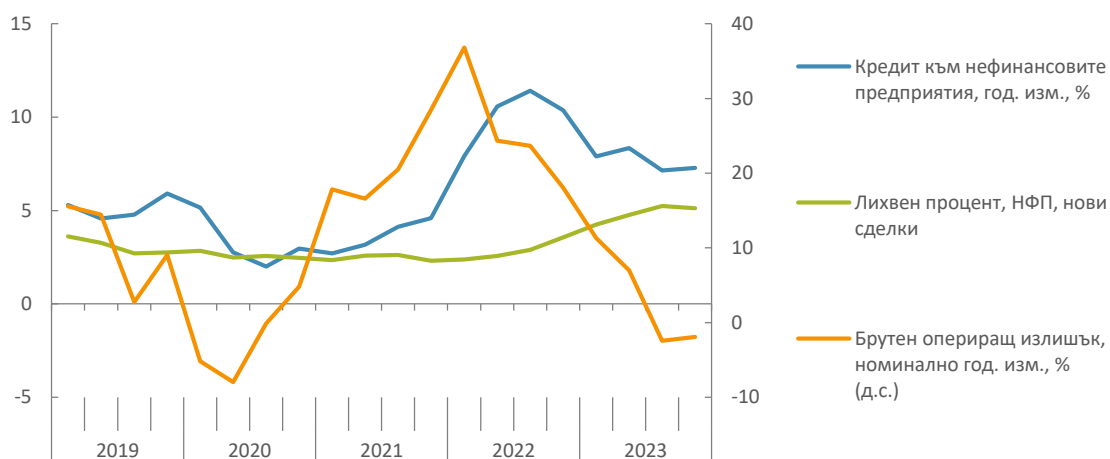
сделки за покупка на жилища при 6.7 млрд. лв. за 2022 г. При потребителските новоотпуснати кредити имаше сходна тенденция. Средномесечният им обем се повиши с 8.9% спрямо средномесечните нови договори за 2022 г., при средногодишна инфлация от 8.6% за 2023 г. и по-висок реален растеж на потреблението на домакинствата спрямо година по-рано.

Претеглената цена по нови кредити за жилища се запази на много ниски нива и не се повлия от високите лихви в еврозоната. Към края на годината претегленият лихвен процент по нови кредити за покупка на жилища беше 2.59% и годишен процент на разходите (ГПР) – 2.86%. По-голямата част от жилищните кредити на домакинствата бяха изтеглени в левове (над 97% от новите сделки за 2023 г.), а някои банки обвързват лихвените проценти по тях с тези по депозитите на домакинствата, които също се запази на ниски нива. Така, голямата ликвидност в системата и все още ниската цена на финансиране на банките (основно чрез привличане на местен ресурс), позволи ниската цена на кредитите за покупка на жилища да се запази, като реалният лихвен процент по тях остана на отрицателна територия.

Основните фактори, които допринесоха за силното търсене на кредит от домакинствата бяха свързани с тенденциите на пазара на труда, в т.ч. продължаващото стабилно нарастване на номиналните доходи и недостига на труд в определени икономически дейности. По-високите доходи в запазваща се среда на ниски номинални лихвени проценти по кредитите за покупка на жилища, както и на тези по депозитите на домакинствата, от една страна допринесоха за повишаване на кредитоспособността им, а от друга запази покупката на недвижим имот като основна форма на спестяване или инвестиция при нарастващи цени на жилищата и наемите.

При нефинансовите предприятия растежът на годишна база се забави до 7.3% при 10.4% за 2022 г., което отразяваше изчерпването на ефекта от ускорения ръст при овърдрафта година по-рано, по-слабото търсене на оборотни средства и изчерпването на запаси натрупани през предходните две години.

Граф. 46: Динамика на brutния опериращ излишък и кредита за нефинансовите предприятия

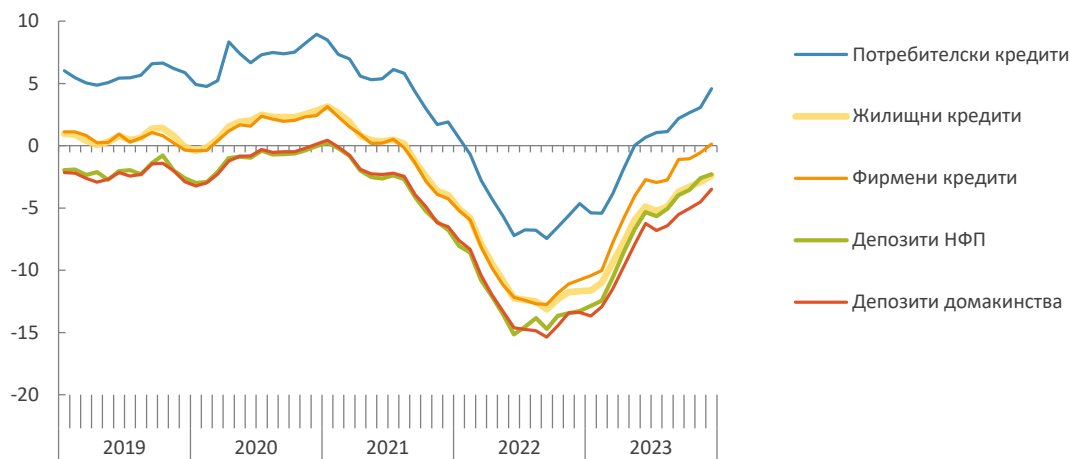

Източник: БНБ и собствени изчисления

В същото време, макар трансмисията по линия на паричната рестрикция на ЕЦБ да остана относително слаба, по-съществено повишение имаше върху лихвените проценти по новоотпуснатите кредити на нефинансовите предприятия. В случая следва да се има предвид, че при фирмите тези деноминирани в евро са по-голям дял отколкото при домакинствата

и банките често ги обвързват с референтни индекси на междубанковия пазар в еврозоната. Към края на 2023 г. претегленият лихвен процент по новите фирмени договори за кредит (без овърдрафт) достигна 5.12% при 3.55% в края на 2022 г. В реално изражение лихвените проценти по новите кредити за нефинансовите предприятия (без овърдрафт) останаха отрицателни през по-голямата част от 2023 г., но отрицателните стойности се свиха значително спрямо 2022 г.

Граф. 47: Реален лихвен процент по нови кредити и депозити

Източник: БНБ и собствени изчисления

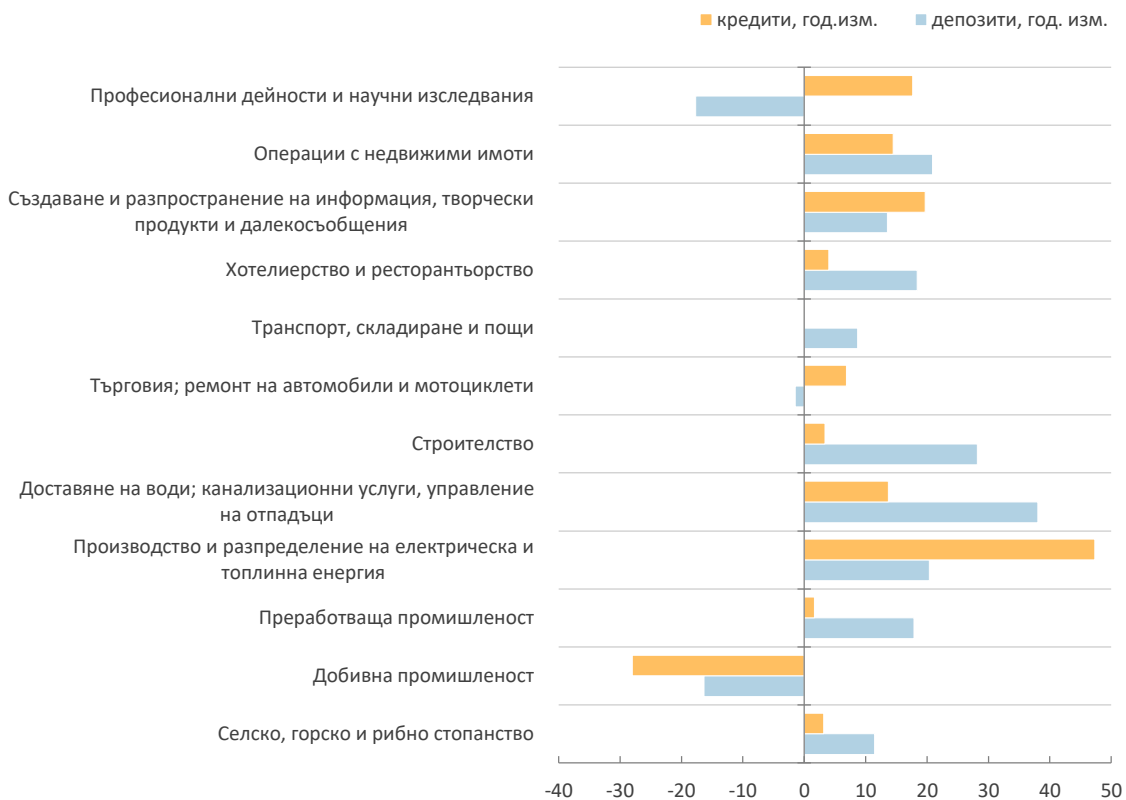
ДИНАМИКА НА КРЕДИТИТЕ И ДЕПОЗИТИ НА НЕФИНАНСОВИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ ПО ИКОНОМИЧЕСКИ СЕКТОРИ

Икономическите дейности, в които компанията най-много увеличи кредита си към банки през 2023 г. са: „Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и газообразни горива“ (с 47.3%), „Култура, спорт и развлечения“ (с 42.5%), „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения“ (с 19.7%). В същото време акумулираните депозити на фирмите от тези сектори са се увеличили съответно с 20.4%, 16.7% и 13.5%. Депозитите на компанията, които оперират в сферата на хотелиерство и ресторантьорство са нараснали с 18.4%, като за това допринесе положителната динамика на приходите от пътувания на чужденци в страната. От своя страна, износет на услуги, свързан с информационни технологии и далекосъобщения, допринесе за увеличението на депозитите в тази икономическа дейност. В същото време, в сектора на строителството размерът на депозитите е нараснал с над 8 пъти повече отколкото размерът на кредитите на компанията, опериращи в тази икономическа дейност. Сходна е ситуацията при компанията, занимаващи се с транспортна дейност, както и в преработващата промишленост (с годишен ръст на депозитите от 17.8%).

Принос за забавянето на растежа на фирмените депозити през годината имаха секторите „търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети“, за което допринесоха и по-ниските номинални приходи от оборот в търговията на дребно и промишлеността; депозитите на компанията в сферата на “Професионалните дейности и научни изследвания” (годишно намаление от 17.7%), добивна промишленост (спад от 16.3%), както и депозитите на финансовите предприятия, които се свиха с 11.6% спрямо края на 2022 г. В сектора на строителството годишният растеж на депозитите на фирмите се ускори от 15% до 28.2%, докато номиналният растеж на брутния опериращ излишък на строителните компании се забави

от 52.2% през 2022 г. до 1.7% през 2023 г. При нефинансовите предприятия от „операции с недвижими имоти“ се наблюдаваше сходна тенденция на забавяне на годишния растеж на brutния смесен доход за 2023 г. до 6.1% при 10.6% за 2022 г., докато акумулираните им депозити ускориха ръста си до 20.9%.

Граф. 48: Годишно изменение на кредити и депозити на нефинансовите предприятия, 2023 г.

Източник: БНБ и собствени изчисления

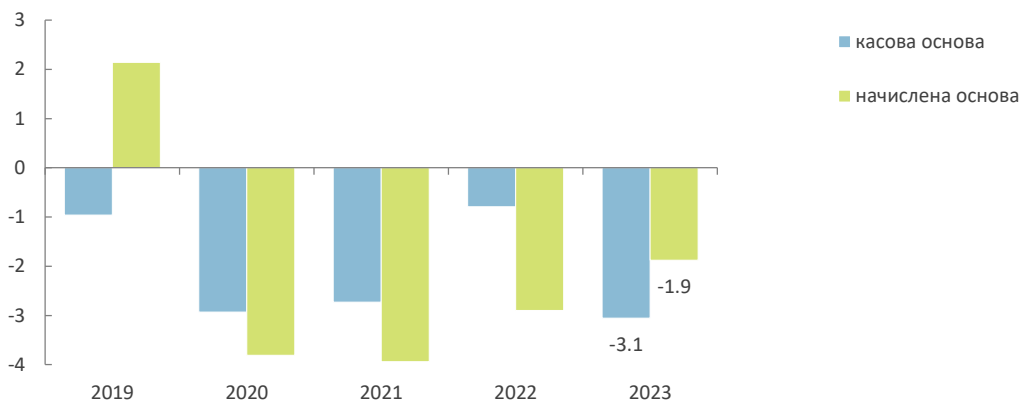
При динамиката по вид срочност на фирмените депозити през 2023 г. се забелязваше свиване на овърнайт депозитите за сметка на нарастване на депозити с договорен матуритет, което бе движено и от започналото постепенно повишение на лихвените проценти по срочни депозити, но като цяло се наблюдаваше нормализиране след силното търсене на оборотни средства за запаси и след средата на годината темпът на растеж на депозитите на фирми съществено се забави от 26.6% в края на 2022 г. до 9% в края на 2023 г. В същото време при депозитите на домакинствата се забелязваше леко ускорение на растежа до 11% при 8.3% за 2022 г. ■

ФИСКАЛЕН СЕКТОР

2023 г. започна без приет законопроект за държавния бюджет и до средата на годината действаше т. нар. „удължителен закон“¹⁴. ЗДБРБ за 2023 г. бе приет в края на юли същата година и предвиждаше бюджетен дефицит от 2.5% от БВП по Консолидираната фискална програма (касова основа¹⁵) и 3% от БВП на сектор държавно управление (начислена основа).

Отчетеният бюджетен резултат по КФП през 2023 г. бе дефицит в размер на 5.6 млрд. лв. (3.1% от БВП). Отрицателният баланс отразяваше превишение на разходите над приходите както по централния бюджет, така и по бюджетите на общините и средствата от ЕС. На начислена основа дефицитът през 2023 г. бе в размер 3.5 млрд. лв. (1.9% от БВП). Разликата между бюджетния баланс по двете методологии отразява в основна степен прехвърлянето на касови средства за Инвестиционната програма на общините в размер на 1.2 млрд. лв. от 2023 към 2024 г., което на начислена основа ще се отрази, когато възникнат задълженията за тяхната реализация.

Граф. 49: Бюджетно салдо (% от БВП)

Източник: МФ, НСИ

След двуцифрените нараствания на публичните разходи през предходните две години, през 2023 г. растежът им се забави до 9.9%. Средномесечната цена на електрическата енергия на сегмента „ден напред“ на БНЕБ¹⁶ драстично намаля и през повечето месеци на 2023 г. остана под законово-регламентирания праг от 200 лв./MWh за изплащане на компенсации, с което се намали натискът върху разходната част на бюджета.

Общият размер на разходите достигна 72.7 млрд. лв. или 39.5% от БВП, като в съотношение с БВП остана почти непроменен спрямо предходната година (39.4%). В резултат от намалелите цени на електроенергията, разходите за субсидии се свиха с 41% в сравнение с 2022 г. и съществено допринесоха за забавяне общото нарастване на публичните плащания. Текущите нелихвени разходи, повече от половината от които представляват разходите за персонал, а тези за издръжка и субсидии си поделят съответно $\frac{1}{4}$ и $\frac{1}{5}$ част, имаха общ отрицателен принос в размер на 2.4 пр.п. за нарастването на общите бюджетни разходи.

¹⁴ Чл. 87, ал. 1 на Закона за публичните финанси.

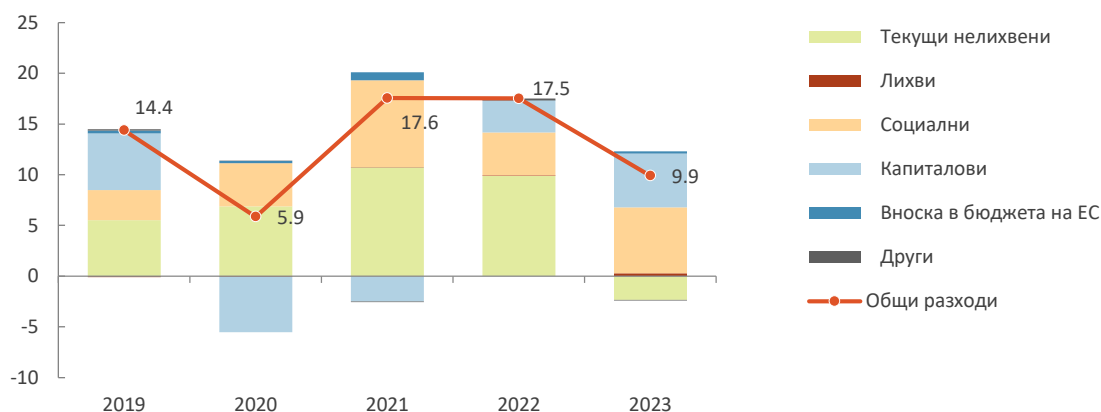
¹⁵ Представеният в частта анализ на бюджетните приходи и разходи е на касова основа.

¹⁶ Българска независима енергийна борса.

От друга страна, продължиха политиките за подкрепа на доходите. От началото на годината минималната работна заплата се увеличи с 9.9% до 780 лв. През юли 2023 г. бе увеличен месечният размер на пенсиите с 12%. Социалните и здравноосигурителните разходи се повишиха с 16.7%, като от тях приносът на пенсиите бе 13.7 пр.п. Съществено нараснаха и разходите за персонал (17.7%), повлияни от покачването на заплатите в публичния сектор. Разгледани по съставни бюджети най-високо бе увеличението на разходите за персонал по бюджетите на общините.

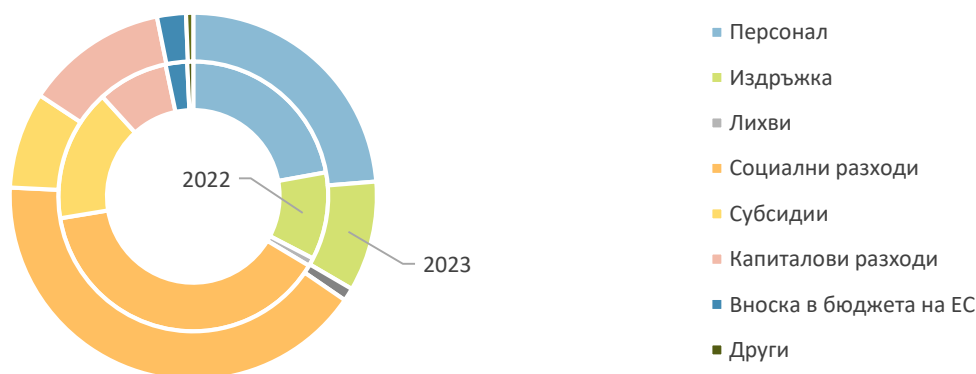
За разлика от предходни години, когато капиталовите разходи бяха значително по-ниски от заложените в разчетите към годишния закон за бюджета, през 2023 г. капиталовите плащания и трансфери надвишиха плана за годината. Спрямо 2022 г. капиталовите разходи нараснаха с 62.9%. Основната причина за това бе значителният ръст на разходите по сметките за средства от ЕС, което е свързано с приключването на проектите за програмния период 2014–2020 г. Съгласно чл.65 от Регламент (ЕС) № 1303/2013 на Европейския парламент и Съвета крайният срок, в който бенефициентите по оперативните програми, финансирани от Европейските структурни и инвестиционни фондове за програмния период 2014–2020 г., можеха да извършат разходите по изпълняваните от тях проекти, бе 31.12.2023 г. Това е и причина за извършване на значителен обем разплащания през втората половина и най-вече в края 2023 г. Инвестиционните разходи бяха по-високи и по общинските бюджети и държавния бюджет, вкл. и поради финансирането на т.нар. Инвестиционна програма за общински проекти.

Граф. 50: Темп на изменение (%) и приноси за растежа на разходите по КФП (пр.п.)

Източник: МФ, собствени изчисления

Граф. 51: Структура на разходите (%)

Източник: МФ, собствени изчисления

Със забавянето на инфлационните процеси, през 2023 г. се забави и нарастването на бюджетните постъпления. Ефект върху постъпленията имаше и неосъществения втори транш за България по Плана за възстановяване и устойчивост. Общо касовите приходи и помощи нараснаха с 3.5% и възлязоха на 67 млрд. лв. (36.5% от БВП, при 38.6% през 2022 г.). Приносът за положителната динамика дойде от страна на данъчните приходи, по-високи с 11.8%, докато неданъчните приходи и помощите намаляха.

Някои от приетите със Закона за изменение и допълнение на ЗДБРБ за 2022 г. мерки за смекчаване на инфлационния натиск, като нулева ставка на ДДС за доставките на хляб и брашно, намалена ставка от 9% за доставките на книги, бебешки и детски храни и хигиенни артикули, ресторантьорски и кетъринг услуги запазиха действието си през цялата 2023 г. При мярката, свързана с освобождаване от акциз на електроенергия, природен газ и втечен нефтен газ (LPG), срокът на действие бе съкратен от 30.06.2025 г. на 31.07.2023 г. Друга важна промяна в данъчното законодателство бе повишаването на прага за задължителна регистрация по Закона за ДДС от 50 000 лв. на 100 000 лв. облагаем оборот от началото на годината, като тази мярка е оценена на 110 млн. лв. по-малко данъчни приходи.

С най-висок положителен принос в групата на данъчните приходи бяха осигурителните вноски и преките данъци (виж Error! Reference source not found.). Запази се тенденцията от предходните две години за ускоряване на растежа на приходите от обществено осигуряване и през 2023 г. той достигна 13.7%. Номиналното нарастване на средномесечния осигурителен доход за 2023 г. спрямо 2022 г. бе 11.3%, при увеличение на броя на заетите от 1%. При преките данъци за трета поредна година бе отчетено двуцифрено повишение – 13.1%. Значително по-висок бе приносът на постъпленията от данъка върху доходите на физическите лица (ДДФЛ), чийто растеж от 18.3% се ускори почти двойно спрямо 2022 г., докато компенсациите на наетите лица запазиха почти същия растеж през 2023 г. (14.9%) спрямо отчетения през 2022 г. Данъците върху печалбата също имаха положителен, макар и съществено по-нисък принос от този на ДДФЛ за прираста на групата преки данъци. Растежът им бе 7%, при 2% нарастване на брутния опериращ излишък (приближен измерител на печалбата на фирмите¹⁷).

При категория „други данъци“ се забелязва значително покачване на приноса, въпреки минималния им дял в структурата на данъчните постъпления. Растежът им през 2023 г. бе 72.3%. Обяснението е в т.нар. базов ефект, поради постъпващите в тази приходна група от началото на 2023 г. целеви вноски във Фонд "Сигурност на електроенергийната система" (ФСЕС) от производителите и търговците на електрическа енергия. Приходите във ФСЕС от целеви вноски бяха близо 950 млн. лв. през 2023 г. В тази категория се отчитат и постъпленията от временната солидарна вноска (ВСВ) за данъчните печалби за 2022 г. и 2023 г. от дружествата и местата на стопанска дейност от Съюза, извършващи дейност в отраслите на суровия нефт, природния газ, въглищата и нефтопреработването за генерираните свръхпечалби. Ставката на ВСВ бе 33% за периода от 1 януари до 12 октомври 2023 г. и 50% за периода от 13 октомври до 31 декември 2023 г. Приходите от солидарната вноска започнаха да постъпват от декември 2022 г.

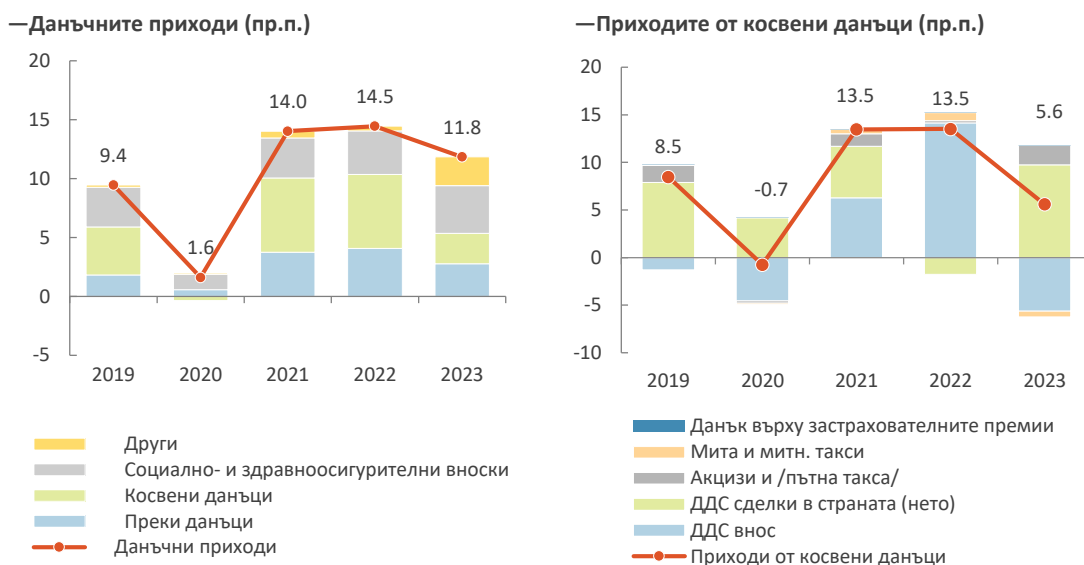
Постъпленията от косвени данъци се повишиха общо с 5.6%, поради растеж на приходите от ДДС при сделки в страната и акцизите, докато приходите от ДДС от внос и мита

¹⁷ Показателят нетен опериращ излишък е по-точен измерител за печалбата на фирмите, но тъй като официални данни за 2023 г. все още не са налични, като приближение в анализа е използван показателят брутен опериращ излишък.

и митнически такси се свиха с двуцифрени темпове. За сравнение, потреблението на домакинствата се повиши номинално с 12.8%, а общият внос на стоки и услуги (от трети страни и ЕС) се сви номинално с 8.4%. Разглеждайки декларирания ДДС при внос по групи стоки съобразно Класификатора на широките икономически категории (ВЕС), през 2023 г. се наблюдаваше понижение при всички групи стоки. Причина за последното бяха и пониските средни борсови цени на суровините, които формират основна част от вноса от трети страни.

Неданъчните приходи се свиха с 9.2%. При съпоставяне с отчетените за 2022 г. следва да се има предвид базовият ефект от действието на различна нормативна база за част от постъпленията през двете години. За периода юли – декември 2022 г. в частта на неданъчните приходи по бюджета на Ф“СЕС“ постъпиха целеви вноски в размер на 3.2 млрд. лв., с които се финансира изплащането на компенсация към небитовите крайни потребители на електрическа енергия. От друга страна, внесените в бюджета дивиденди от държавни предприятия бяха почти 6 пъти по-високи през 2023 г. (1.6 млрд. лв.) в сравнение с постъпилите през предходната година (274 млн. лв.). Нарастването отразяваше от една страна разпореждането държавните предприятия да внесат дивидент в размер на 100% от печалбата си, спрямо 50% в предходни периоди, и от друга, съществено подобрене на финансовите резултати за 2022 г. на държавните предприятия в енергийния сектор, в резултат от повишеното производство и продажни цени на енергоносителите.

Граф. 52: Темп на изменение (%) и приноси за растежа на:

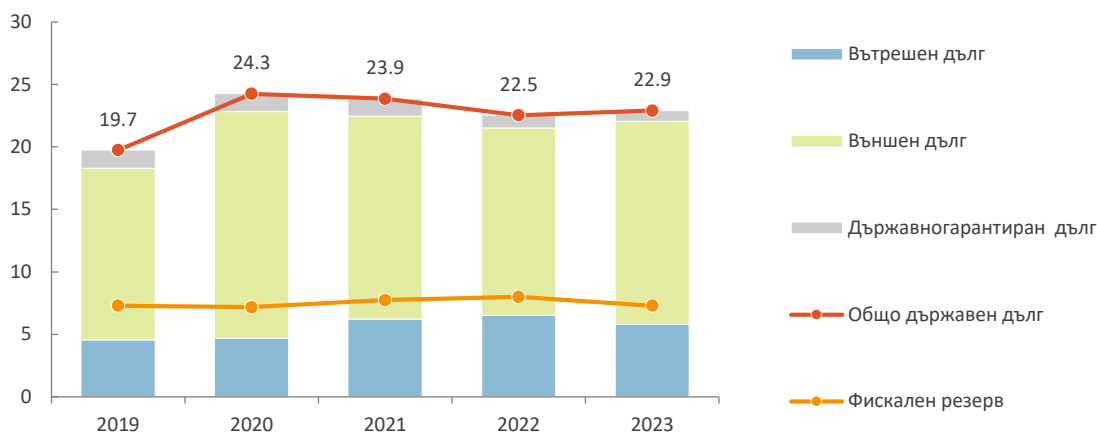

Източник: МФ, собствени изчисления

През 2023 г. размерът на държавния дълг се повиши, достигайки 42.1 млрд. лв. (22.9% от БВП). Вътрешната задлъжнялост и отпуснатите държавни гаранции се понижиха, докато размерът на външните заеми се увеличи. Вътрешният дълг се понижи с 350 млн. лв. до 5.8% от БВП. Поради късното приемане на законопроекта за държавния бюджет и действащото до тогава ограничение за поемане на нов дълг, през 2023 г. не бяха осъществявани операции на вътрешния пазар. Съответно, понижението на дълга отразяваше падежирането на облигации, при липса на нови емисии. Заемните средства от чужбина се повишиха с 4.7 млрд. лв., до 16.3% от БВП. През януари бяха емитирани 10-годишни еврооблигации с обща стойност 1.5 млрд. евро. Средствата бяха използвани основно за погасяване на достигналите падеж два транша от 7 и 12-годишни еврооблигации. През март по тях бяха изплатени 1.2 млрд. евро, вкл. 1.14 млрд. евро по главници на облигациите и 21.5 млн. евро в

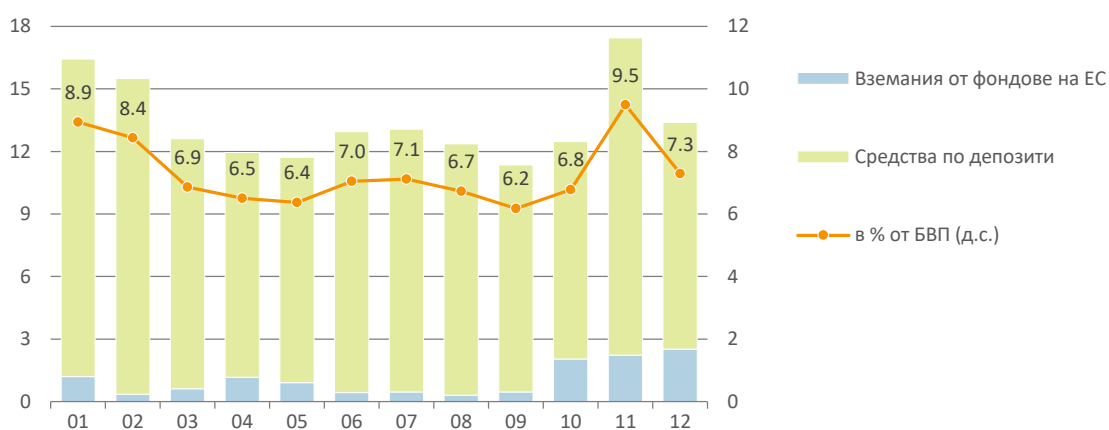
лихви. През ноември на международните капиталови пазари бяха пласирани два транша облигации със съвкупен обем от 2.3 млрд. евро, включващи 7.5-годишен транш от 1.3 млрд. евро и 12.5-годишен транш от 1 млрд. евро. С тях размерът на фискалния резерв достигна почти 10% от БВП през ноември 2023 г., преди да се върне обратно на средногодишните си нива с финансирането на дефицита през декември, с което 2023 г. завърши с фискален резерв от 7.3% от БВП.

Граф. 53: Държавен дълг и фискален резерв (% от БВП)

Източник: МФ, НСИ

Граф. 54: Фискален резерв през 2023 г. (млрд. лв.)

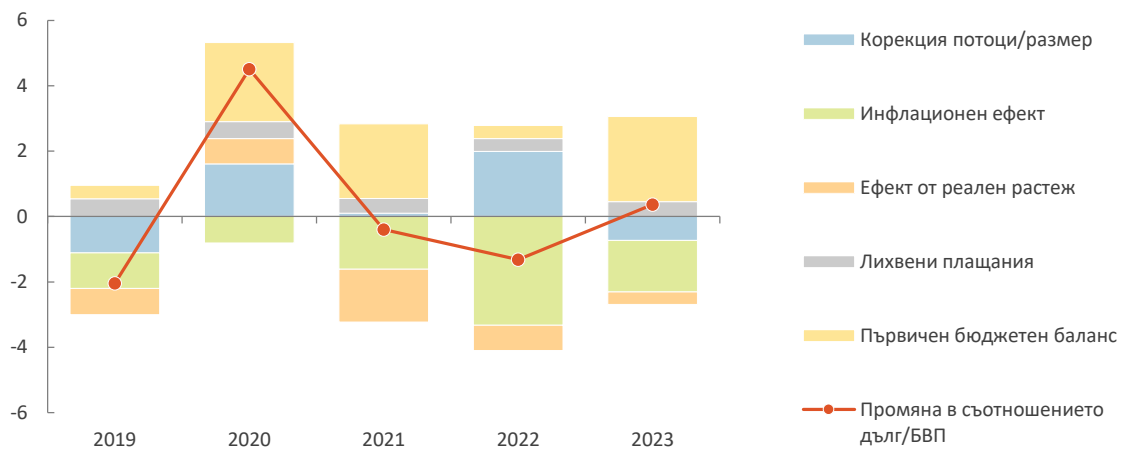

Източник: МФ, собствени изчисления

Приложен към националните отчетни данни за дефицита и дълга, анализът на държавния дълг по компоненти¹⁸ показва, че през 2023 г. главната причина за нарастването на съотношението дълг към БВП бе високият първичен бюджетен дефицит (4.8 млрд. лв.) и в по-малка степен лихвените плащания по съществуващия дълг. В посока намаляване на съотношението влияеше инфлацията и ефектът от реалния растеж на БВП, както и допълнителни фактори, предопределящи разликата между изменението на размера на дълга и бюджетните потоци.

¹⁸ Представено е декомпозиране на дълга, базирано на методологията за оценка на устойчивостта на дълга (DSA).

Граф. 55: Приноси към изменението на държавния дълг (% от БВП)

Източник: МФ, собствени изчисления